

Հաշվապահության Ուսուցման
Միջազգային Կենտրոն

Ճուղության Ա.Գ., Խաչատրյան Ն.Ն.,
Սահակյան Հ.Մ.

ԱՌՑԱՆՑ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐ

ԵՐԵՎԱՆ 2020

**ՀԱՇՎԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ԿԵՆՏՐՈՆ**

**Ճուղության Ա.Գ., Խաչատրյան Ն.Ն.
Սահակյան Հ.Մ.**

ԱՌՑԱՆՑ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐ

(մեթոդական ձեռնարկ բուհերի
պրոֆեսորադասախոսական անձնակազմի և վարչական
աշխատակիցների համար)

**Tshuguryan A.G., Khachatryan N.N.,
Sahakyan H.M.**

ISSUES OF ON-LINE EDUCATION

Methodical Manual

ԵՐԵՎԱՆ

**«ՀՈՒՄԿ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
2020**

YEREVAN

**‘IATC’ FUND PUBLISHING HOUSE
2020**

ՀՏԴ 004:378.147(07)

ԳՄԴ 32.97+74.58g7

Ճ 979

Հրատարակության է երաշխավորել «Հաշվապահության Ուսուցման Միջազգային Կենտրոն» կրթական հիմնադրամի գիտական խորհուրդը

*Մասն. խմբագիր՝
տ.գ.դ., պրոֆ. Լիանա Գրիգորյան*

Ճուղւորյան Ա., Խաչատրյան Ն., Սահակյան Հ.
Ճ 979 Առցանց ուսուցման հիմնահարցեր,
մեթոդական ձեռնարկ /Ա.Ճուղւորյան, Ն.
Խաչատրյան, Հ.Սահակյան.- Եր.: «ՀՈՒՄԿ»
հիմնադրամ հրատ., 2020. – 98 էջ

Մեթոդական ձեռնարկում վերլուծվել են առցանց ուսուցման առանձնահատկությունները և դրանց հիման վրա ներկայացվել են հեռավար կրթության կազմակերպման բարելավման առաջարկություններ: Նախատեսված է բուհերի պրոֆեսորադասախոսական և վարչական անձնակազմի համար:

ՀՏԴ 004:378.147(07)

ԳՄԴ 32.97+74.58g7

ISBN 978-9939-9247-0-0

© «ՀՈՒՄԿ» հիմնադրամ հրատարակչություն

*Նվիրում ենք մեր զավակներին՝
Սոֆիին, Արամեին և Նարեկին*

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն	5
1. Հեռավար դասավանդումից մինչև առցանց ուսուցում	9
2. Հեռավար ուսուցման մարտահրավերները կրթական համակարգում	14
3. Սոցիալական մեկուսացման հիմնախնդիրները	24
4. Հեռաուսուցման մեթոդաբանական հիմնահարցերը	32
5. Առցանց ուսուցման մոդուլի նախագծման մոտեցումները	45
6. Հեռավար ուսուցման տնտեսական շարժառիթները	61
7. Առցանց ուսուցման կազմակերպումը MOODLE հարթակում	82
8. Առցանց ուսուցման վիճակագրական դիտարկումներ	88
9. Վերջաբանի փոխարեն	94

Ներածություն

Առցանց ուսուցումը, որը հատկապես COVID-19 աշխարհավարակից հետո արագորեն արմատավորվեց համալսարանական համակարգում, ունի իր կազմակերպման առանձնահատկությունները, քանի որ գործառույթներով և նպատակադրումներով էականորեն տարբերվում է ավանդական կրթության կազմակերպչական համակարգից: Այդ տարբերությունները բնավ չեն սահմանափակվում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների, ծրագրային ապահովումների, հաղորդակցման կապուղիների հնարավորություններով:

Առցանց դասավանդման ժամանակ ծագում են մեթոդաբանական նոր խնդիրներ, որոնք առնչվում են ակադեմիական խմբերի կենդանի շփումների պակասի լրացմանը, ուսանող-համակարգիչ հաղորդակցման անկենդան մթնոլորտի հնարավորինս գրավիչ դարձնելուն, ուսանողի ինքնամեկուսացման բացասական հետևանքների հաղթահարմանը, սովորողի ինքնակազմակերպման աստիճանի բարձրացմանը:

Ձեռնարկում ներկայացվում են վերոնշյալ խնդիրների լուծման ուղիներ և տրվում են առցանց ուսուցման արդյունավետ կազմակերպման մեկնաբանություններ, որոնք կարող են օգտակար լինել

համալսարանների պրոֆեսորադասախոսական անձնակազմի և վարչական աշխատակիցների համար:

Մասնագիտական գրականության մեջ միաժամանակ օգտագործվում են ինչպես «հեռաուսուցում», այնպես էլ «առցանց ուսուցում» եզրույթները և, կարծես, տպավորություն է ստեղծվում, որ դրանք հոմանիշներ են և միմյանցից գրեթե չեն տարբերվում: Ձեզ ներկայացվող ձեռնարկում նույնպես զուգահեռաբար օգտագործվում են այդ երկու եզրույթները, և կարող է հարց առաջանալ, արդյո՞ք իմաստային առումով դրանք տարբերվում են իրարից, թե՞ ոչ: Այս հարցին անդրադառնալով՝ մասնագետների մի մասը բնավ տարբերություն չի գտնում նման զուգահեռներ անցկացնելիս: Սակայն, մեր կարծիքով, տարբերությունները բավական խորքային են և ունեն իրենց մեկնաբանությունները:

Այսպես, հեռաուսուցումը կամ հեռավար ուսուցումը, ի տարբերություն առցանց ուսուցման, մեթոդաբանական առումով չի կարող կրկնօրինակել ավանդական ուսուցմանը: COVID-19 հանկարծահաս համաճարակի արդյունքում մոլորակի բոլոր կրթօջախները, այդ թվում նաև Հայաստանի կրթական համակարգը, թեկուզ և հանպատրաստի, բայց անմիջապես անցում կատարեցին առցանց ուսուցման: Արդյունքում, ընդամենը փոխվեց կրթական

ծառայությունների մատուցման միջավայրը՝ համալսարանական լսարաններից ու դպրոցների դասարաններից փոխադրվելով համացանց: Պետք է նշենք, ամենևին չփոխվեց կրթական ծառայությունների մատուցման մեթոդաբանությունը և ուսումնառությունը կազմակերպվեց իր ավանդական ձևաչափով: Ցավոք ուսումնառողը չզգաց կրթական ծառայությունների մատուցման խորքային տարբերություններ, բացի համացանցով դասերին մասնակցելուց: Ուրեմն կարող ենք փաստել, համաճարակի հրամայականով պայմանավորված հնավոր չէր բավարար մակարդակով կազմակերպել հեռավար ուսուցման գործընթացը:

Այժմ դիտարկենք, թե հեռավար ուսուցման կազմակերպման դեպքում ի՞նչ կարևոր և արմատական փոփոխություններ և ուղղվածություն պետք է արձանագրվեին կրթական ծառայությունների մատուցման համակարգում: Հեռավար ուսուցումը, որն իրականացվում է առցանց միջավայրում, պահանջում է հատկապես ուշադրություն դարձնել առարկայական ծրագրերի մշակմանը, որոնք պետք է լինեն հնարավորինս ուսանողակենտրոն, հիմնված լինեն սովորողի ինքնակազմակերպման ունակությունների վրա, պահանջեն դասավանդման և ուսումնառության հատուկ հմտություններ, կարողություններ և SS ապահովում:

Հեռավար ուսուցման պարագայում համալսարանական լսարանային դասախոթությունները զուգորդվում են առցանց ինտերակտիվ քննարկումներով, ֆորումներով, գործնական աշխատանքների հիմքում ընկած է խմբային աշխատանքի մեթոդը, WEB սեմինարները իրականացվում են «ուսանող-դասախոս» բանավիճային ձևաչափով: Ստեղծվում է ակադեմիական հատուկ միջավայր, երբ ուսանողը ինքն է մասնակցում մասնագիտական կարողությունների ձեռքբերման ճարտարապետությանը՝ մասնակիցը դառնալով նաև ուսումնառության արդյունքների ձևավորման վարչարարությանը:

Հետևաբար, հեռաուսուցումը մեթոդաբանական առումով արմատապես տարբերվում է առցանց ուսուցումից: Ավելի կոնկրետ, ***առցանց ուսուցումն ընդամենը հանդես է գալիս որպես հեռավար ուսուցման մեկ բաղադրիչ:*** Այս առումով, հեռաուսուցում ասելով, ավելի շատ պետք է ի նկատի ունենալ առցանց համակարգում գործող ակադեմիական հատուկ միջավայր, որը գործում է կառավարման իրեն բնորոշ սկզբունքներով, կազմակերպչական ու կրթական տեխնոլոգիաների կիրառման կանոններով, որոնք առաջիկայում կփորձենք մեկնաբանել ներկայացվող ձեռնարկում:

1. ՀԵՌԱՎԱՐ ԴԱՍԱՎԱՆԴՈՒՄԻՑ ՄԻՆՉԵՎ ԱՌՑԱՆՑ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ

*Պահանջվեց 38 տարի, որպեսզի ռադիոն
դառանար հասանելի երկրագնդի 50 մլն բնակչության
համար, 13 տարի, որպեսզի հեռուստացույցից օգտվեր
շուրջ 60 մլն բնակչություն, և, ընդամենը, 4 տարի,
որպեսզի համացացանցը հասանելի լիներ արդեն 80 մլն
մարդու։¹*

Հեռավար ուսուցման պահանջն առաջացավ դեռևս երկու դար առաջ, երբ մասնագիտական կրթական ծառայությունները խիստ կենտրոնացած էին խոշոր քաղաքներում, և երկրի ծայրամասերում բնակվող ազգաբնակչությանը մատուցվում էր դասավանդում՝ պարզապես օգտագործելով համընդհանուր թղթակցային փոստը։ Այդքա Փիթմանն առաջինն էր, որ դեռևս 1840 թվականին կազմակերպեց թղթակցային հեռաուսուցման դասընթաց, երբ ուսանողը փոստով առաջադրանք էր ստանում դասավանդողից, և, այնուհետև, լուծելով այն, նորից փոստով հետ էր ուղարկում առաջադրանքի պատասխանը։² Բնականաբար, դասավանդման խմբա-

¹ Учителя, педагогическая деятельность и новые технологии: Всемирный доклад по образованию. Париж: ЮНЕСКО, 1998. – 129 с.

² Baath J. Correspondence education in the light of a member of

յին ձևաչափը այստեղ կիրառելի չէր, և գործում էր «ուսանող-դասավանդող» անհատական կապը:

Լոնդոնի թագավորական համալսարանը 1856 թվականին թույլ տվեց ուսանողներին էքստերն ճանապարհով, առանց լիարժեք դասերին հաճախելու, պաշտպանել ավարտական թեզեր: Սակայն, հաջողության հասնելու համար, ուսանողները պարբերաբար կարճաժամկետ դասընթացների էին մասնակցում, որն, այնուհետև, համակարգային բնույթ ստացավ մի շարք բուհերում: Այսպես, 1874 ԱՄՆ-ի Իլինոյիսի համալսարանն առաջին անգամ կիրառեց մասնագիտական կրթության հեռակա և հեռավար ուսուցման համակցված տարբերակ, որն արագորեն իր զարգացումը գտավ մի շարք առաջավոր բուհերում:

Հատկապես նշանավորվեց Բրիտարական բաց համալսարանը, որը մասնագիտացավ հեռավար ուսուցման համակարգում և ունեցավ այդ ժամանակների համար ուսանողների ամենամեծ թվաքանակը:³ Համալսարանը 1877 թվականին արդեն թույլ էր տալիս բոլոր մասնագիտությունների գծով

contemporary teaching models. – Malmo: Liber-Hermods, 1979; Holmberg B. The evolution

³ Овсянников В.И Основные этапы развития дистанционного обучения и его теоретическое сопровождение // Дистанционное образование в России: Постановка проблемы и опыт организации. – М., 2001. – С. 7-11.

(բացի բժշկագիտությունից) ուսանողներին հանձնելու ավարտական քննություններ, անգամ եթե նրանք ինքնաուսուցմամբ կամ հեռավար ուսումնառությամբ էին գիտելիքներ ձեռք բերել: Սակայն, հեռուսուցումը այս պարագայում լիովին հիմնված էր փոստային ավանդական հաղորդակցման վրա:

Այնուամենայնիվ, հեռուսուցման շրջանակների ընդլայնմանը զուգահեռ, ակադեմիական միջավայրում սկսեցին շրջանառվել այնպիսի տերմիններ, ինչպիսք էին.

- տնային դասավանդում (home study),
- էքստեռն ուսանող (external student),
- անկախ ուսուցում (independent study),
- հիմնական դասընթացի, լրացուցիչ կուրսեր (extension):

Արդեն 1930-ական թվականներին որպես հեռուսուցման գործիք, սկսեցին կիրառել ռադիոն, իսկ 1950-ական թվականներից՝ հեռուստատեսությունը: Ուիլսոնն իր հետազոտության արդյունքերով բացահայտեց, որ հեռուստադասընթացներն որոշ մասնագիտությունների գծով առավել արդյունավետ են, քան ավանդական դասընթացները:⁴ Սակայն, նաև ընդգծվեց, որ անհրաժեշտ է կազմակերպել ոչ

⁴ Reiser R.A. Instructional technology: A history // Instructional technology: Foundations. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 1987.

թե միակողմանի դասընթաց՝ «դասախոսից դեպի ուսանող» ձևաչափով, այլև երկխոսության վրա հիմնված ուսուցում՝ կրթության շահառուների միջև:

Տեղեկատվական սարքերի զարգացմանը զուգընթաց 20-րդ դարի վերջին քառորդում սկսեցին հիմնադրվել ոչ ավանդական համալսարաններ, որոնք հիմնականում ֆինանսավորվում էին հանրային միջոցներով և իրականացնում էին հեռուսուցում: Բրիտանական բաց համալսարանի գործունեության մոդելով ոչ ավանդական համալսարաններ հիմնադրվեցին Իսրայելում, Գերմանիայում, Ավստրալիայում, Հնդկաստանում, Կանադայում, ԱՄՆ-ում: Միայն 1970-1984 թվականների ընթացքում մոլորակի վրա սկսեցին գործել 187 ոչ ավանդական համալսարաններ, որոնց հիմնական մասը վերագրվում էր կրթական ծառայություններ էր մատուցում:⁵

1969 թվականին Փարիզում կայացավ «Հեռավար ուսուցման միջազգային համաժողովը», որտեղ տարբեր երկրներ ներակայացնելով իրենց փորձը, կարողացան ընդհանուր հայտարարի գալ հեռավար կրթության մեթոդների, չափանիշների, մեխանիզմների ընդունելի տարբերակների գծով:⁶ Միա-

⁵ Овсянников В.И Основные этапы развития дистанционного обучения и его теоретическое сопровождение // Дистанционное образование в России: Постановка проблемы и опыт организации. – М., 2001. – С. 10.

⁶ The International Council on Correspondence Education.

Ժամանակ արձանագրվեց, որ դեռևս դանդաղ էր գործում հետադարձ կապը ուսումնառողների ու դասավանդողների միջև, և դեռ չէին ձևավորվում լսարանային ու խմբային ուսումնառության ձևաչափերը, որոնք հանդիսանում էին հեռավար ուսուցման մեթոդաբանական չլուծված խնդիրներ:

Այդ խնդիրները լուծվեցին XX դարի վերջին տասնամյակում համացանցի (ինտերնետ) ձևավորման և ազգաբնակչության շրջանում համակարգիչների մատչելիության շնորհիվ: Ստացվեց այնպես, որ հեռաուսուցման ոլորտում համացանցի մուտքն ավելի բեկումնային եղավ, քան ռադիոյի և հեռուստատեսության պարագայում:

2. ՀԵՌԱՎԱՐ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

Հնարավոր դարձավ հաղորդակցություն և հետադարձ կապ ապահովել յուրաքանչյուր սովորողի համար՝ անկախ նրա գտնվելու վայրից: ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի կանխատեսումների համաձայն, XXI դարում սովորողները լսարանում անցկացնելու են ուսումնառության համար հատկացված ժամանակի ընդամենը 30-40%-ը: Մյուս 60%-70% ծախսելու են հեռավար ուսուցման վրա՝ ժամանակակից հաղորդակցական միջոցների կիրառմամբ՝ ժամանակը տրամադրելով նաև ինքնակրթությանը: Դա նշանակում է, որ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների միջոցների կիրառումը կմեծանա առցանց ուսուցման գործընթացում և՛ դպրոցական, և՛ համալսարանական, և՛ որակավորման բարձրացման ոլորտներում, այսինքն՝ հարատև ուսումնառության բոլոր փուլերում:⁷

Նաև ակնառու դարձավ, որ առցանց ուսուցումն էականորեն տարբերվում է նախկինում գործող ավանդական հեռավար ուսուցումից մի շարք

⁷ Բեգիրջյան Խ., Խաչատրյան Վ., Հովհաննիսյան Գ., Բաբայան Ս., Հեռավար ուսուցման կազմակերպումը և իրականացումը կանոնակարգող փաստաթղթերի ժողովածու, //ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիա, ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոն, 2017, էջ 8

հատկանիշներով: Նախ, համացանցի միջոցով հեռավար ուսուցման դեպքում սովորողը.

- ինքն է ընտրում իր համար ամենահարմար ուսուցման ժամանակը,
- կարող է սովորել «իր սեփական արագությամբ» և իրեն հարմար ռեժիմով,
- կարող է կենտրոնանալ ուսումնական նյութի որոշակի մասերի վրա,
- կարող է ավելի շատ համագործակցել դասախոսի հետ,
- կարող է ավելի արագ ստանալ անհրաժեշտ տեղեկությունները:

Բացի այդ, առցանց ուսուցումը սկզբունքորեն տարբերվում է ավանդական հեռավար (թղթակցային) ուսուցումից նրանով, որ ստեղծվում է նոր կրթական տեղեկատվական միջավայր, որտեղ սովորողը հստակ գիտակցում է, թե ինչպիսի գիտելիքներ, հմտություններ և ունակություններ են իրեն անհրաժեշտ: Սովորողները հնարավորություն են ունենում ինքնուրույն ստանալու անհրաժեշտ գիտելիքները, օգտվելու զարգացած տեղեկատվական ռեսուրսներից (տվյալների և գիտելիքների բազաներ, համակարգչային, այդ թվում՝ մուլտիմեդիա, ուսուցանող և ստուգիչ թեստային համակարգեր, էլեկտրոնային վարժանքներ, տեսագրություններ, ձայնագրություններ, էլեկտրոնային գրադարաններ, ինչպես նաև

Էլեկտրոնային դասագրքեր ու մեթոդական ձեռնարկներ):

Առցանց ուսուցման և ավանդական հեռաուսուցման տարբերություններից մասնագիտական գրականության մեջ առանձնացվում են նաև մի շարք տիպիկ հոգեբանական մանկավարժական խնդիրներ, որոնք ստիպված են լուծել դասախոսներն ու ուսանողները: Դրանք են.

1) դժվարություններ՝ կապված ուսուցման գործընթացի մասնակիցների միջանձնային շփման հետ,

2) խնդիրներ՝ կապված արդյունավետ աշխատող փոքր ուսումնական խմբերի ձևավորման հետ՝ համագործակցված ուսուցում իրականացնելու համար,

3) խնդիրներ՝ կապված ունկնդիրների կողմից տեղեկատվության ընկալման անհատական առանձնահատկությունների ուսումնասիրության հետ՝ առավել արդյունավետ ուսումնական գործընթաց կազմակերպելու նպատակով,

4) դասախոսի համապատասխանությունը հեռավար ուսուցման համար ընտրված մեթոդաբանությանը և մանկավարժական տեխնոլոգիաներին:⁸

⁸ Բեգիրջյան Խ., Խաչատրյան Վ., Հովհաննիսյան Գ., Բաբայան Ս., Հեռավար ուսուցման կազմակերպումը և իրականացումը կանոնակարգող փաստաթղթերի ժողովածու, //ՀՀ պետական կառա-

Սակայն, անկախ վերոնշյալ դժվարություններից, առցանց դասավանդումը տեսանելի ապագայում կրթական շուկայում գերիշխող դիրք է գրավելու և ունենալու է կազմակերպական հեռանկարային առանձնահատկություններ.

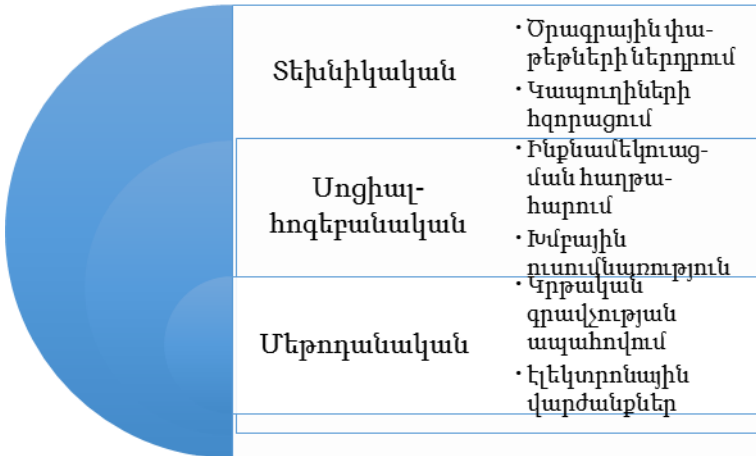
Առաջին. WEB լսարանի նոր կոնցեպտի նախագծում, որը հնարավորինս կտեղափոխի ավանդական ուսուցման մոտեցումները էլեկտրոնային միջավայր: Այս դեպքում, հնարավոր կդառնա վիրտուալ միջավայրում կիրառել ավանդական լսարանային ուսումնառությանը հատուկ դասախոսություններ, սեմինար-քննարկումներ, խմբային պրեզենտացիաներ, բանավիճային ակումբներ, կլոր սեղաններ, որոնք հնարավոր կլինի կազմակերպել ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաներով:

Երկրորդ. մանկավարժական նորամուծությունների ներմուծում, որոնք կապահովեն ակտիվ և սպառիչ հետադարձ կապ դասավանդողների և ուսանողների միջև, ինչպես նաև ակադեմիական համագործակցությունը ուսանողական խմբերի միջև: Բացի այդ, մանկավարժական նորամուծությունները կթիրախավորվեն ուսանողակենտրոն ուսուցմանը, երբ ուսանողն ակտիվ մասնակցություն

կունենա ինքնակրթության գործընթացին, էլեկտրոնային վարժանքերով կզարգացնի իր մասնագիտական կարողությունները, էլեկտրոնային թեստերով կանցնի ինքնագնահատման համակարգով:

Երրորդ. էլեկտրոնային վարչարարության ընդլայնում, երբ առցանց համակարգում ընդգրկված ուսանողի ակադեմիական վարքագիծն ամբողջովին իր թվայնացումը կունենա և կվերահսկվի էլեկտրոնային դեկանատի կողմից: Նման պարագայում էապես կբարձրանա դեկանատների, ամբիոնների վարչակառավարչական գործունեության արդյունավետությունը և հեռավար դասընթացների նպատակամետությունն՝ ուղղված կրթության շահառուների պահանջմունքերի բավարարմանը և առցանց կրթական ծառայությունների որակի բարձրացմանը:

Եթե վերոնշյալ հիմնախնդիրները փոքր-ինչ դանդաղ ընթացք էին հաղորդում առցանց ձևաչափով համալսարանական կրթությանը, ապա վրա հասած COVID-19 աշխարհավարկը պարզապես պարտադրեց բուհերին մեկ գիշերվա ընթացքում համատարած անցնել հեռավար ուսուցման, որն ի հայտ բերեց մի շարք մարտահրավերներ, որոնք ներկայացվում են հետևյալ խմբերով (տե՛ս գծապատկեր 1):

Գծապատկեր 1. Արդյունավետ առցանց ուսուցման կազմակերպման միջավայրին նպաստող գործոնները

Տեխնիկական. թե՛ դասախոսները, թե՛ ուսանողները, և անգամ բուհերի վարչակազմը հանկարծակի եկած համաճարակից, դեռևս լիարժեք տեխնիկական պատրաստվածություն չունեին առցանց ձևաչափով կրթության կազմակերպման: Անհրաժեշտություն ծագեց ձեռքբերելու լրացուցիչ համակարգիչներ, ուժեղացնելու տեղեկատվական տեխնոլոգիաների սերվերային հզորություններ, մշակելու էլեկտրոնային դեկանատների գործունեության ծրագրեր: Համաճարակը ստիպեց կրթության

շահառուներին լրացուցիչ ներդրումներ անել տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ձեռքբերման ոլորտում:

Սոցիալ-հոգեբանական. համալսարանական կրթության շահառուները հոգեբանորեն պատրաստ չէին մեկ օրվա ընթացքում զանգվածաբար անցում կատարելու առցանց ուսուցման: Ավանդական լսարանից դուրս դասավանդումը կարծես բթացնում էր ուսումնառության զգայնականությունը և on-line լսարանը արհեստածին, և, երբեմն էլ, տաղտկալի էր դառնում թե՛ դասախոսների և թե՛ ուսանողների համար:

Ուսանողի սոցիալական մեկուսացումը համարվում է հեռաուսուցման էական թերություններից մեկը: Եթե ի սկզբանե համակարգիչների օգտագործումը պարունակում էր անհատի առողջապահական խաթարման ռիսկեր (տեսողության վատթարացում, նյարդային լարվածություն, «էլեկտրոնային պրեսինգ») և միայն խնդիր էր առաջանում պահպանելու համացանցից օգտվելու հիգիենա (համակարգչից անընդմեջ օգտվելու ժամանակը ոչ ավելի, քան քառասուն րոպե, այնուհետև՝ մեկ ժամ աչքերին հանգիստ), ապա, ներկայումս, առավել «չարիք» է դառնում առցանց համակարգում անհատի սոցիա-

լական մեկուսացումը, որի դեմ պայքարելը հետզհետե դառնում է էլ ավելի դժվար:⁹

Առողջապահական. ուսանողները պատրաստ չէին ժամերով գամվելու համակարգիչների էկրաններին և դասերին մասնակցելու, որն, ի դեպ, նաև խիստ վնասական էր տեսողության համար: Իսկ հայաստանյան բուհերի վարչակազմը ձգտում էր չխախտել գործող դասացուցակը և հեռաուսուցումը կազմակերպել հենց մինչ համավարակը հաստատված ժամանակացույցով և ավանդական կրթության ժամաքանակով: Ժամանակն արդեն է ընկալել, որ առցանց ուսուցումը պետք է կազմակերպվի այնպիսի ժամանակային դադարներով, որ ուսանողը համակարգչի էկրանի առջև չզգա գերհոգնածություն և պաշտպանվի համակարգչի էկրանի անբարենպաստ ազդեցություններից:

Մեթոդական. հեռավար ուսուցման պարագայում ներկայումս հիմնախնդիր է դառնում «համացանցային ուսանողական համայնքի» ձևավորումը, որը գալիս է որոշ առումով փոխարինելու ավանդական լսարանային ուսանողական խմբերին: Անկախ այն հանգամանքից, որ հեռավար ուսուցման

⁹ Warburton. (2009). Second Life in higher education: Assessing the potential for and the barriers to deploying virtual worlds in learning and teaching. British Journal of Educational Technology, 40(3), p. 414-426.

համակարգում ընդգրկված անհատը կրթություն է ստանում «սուլո տարբերակով», միննույն է, նա հնարավորինս պետք է զգա ուսանողական իր խմբի ներկայությունը՝ թեկուզ և վիրտուալ աշխարհում:

Հետևաբար, համացանցային կրթական մոդուլները պետք է նախագծել այնպես, որ նրանցում գերադասելի լինեն on-line ֆորումները, բանավիճային ակումբները, խմբային աշխատանքները, որոնք կմեղմեն հեռավար ուսուցման ուսանողի սոցիալական մեկուսացման աստիճանը: Ի դեպ, MOODLE կրթական հարթակը, որն ինտենսիվորեն սկսվեց կիրառվել համավարակից հետո, հնարավորություն է ընձեռնում բազմակողմանի մոտեցում ցուցաբերել առցաց ուսուցմամբ մոդուլների նախագծմանն այնպես, որ ապահովվեն խմբային աշխատանքներ, ուսումնական գործընթացում ակտիվ հետադարձ կապ, բանավիճային քննարկումներ, WEB սեմինարներ, մասնագիտական ունակություններով ամրագրված էլեկտրոնային առաջադրանքներ: Այս առումով, MOODLE կրթական հարթակը անհրաժեշտ է կիրառել ոչ թե սոսկ որպես հեռավար ձևաչափով ուսանողին նյութերի տրամադրման գործիք, այլ առցանց կրթության կազմակերպման արդյունավետ միջավայր:

Այսպիսով, հեռավար ուսուցման արդյունավետ կազմակերպումը ուղեկցվում է մի շարք խնդիր-

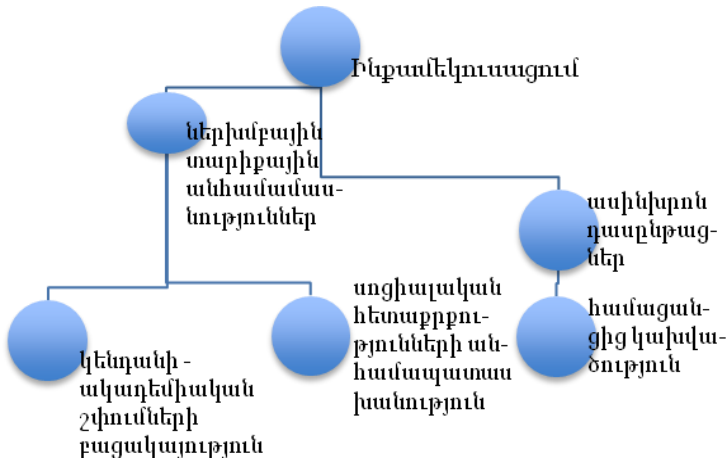
ներով, որոնք կրում են տեխնիկական, սոցիալ-հոգեբանական, առողջապահական, ինչպես նաև մեթոդական բնույթ: Ուստի, համաճարակով պայմանավորված առցանց ուսուցման աննախադեպ «ներխուժումը» համալսարաններ իր արդյունավետությամբ կարող է արդարացվել միայն այն դեպքում, երբ համակողմանի հաշվի առնվեն և ներդաշնակեցվեն թվարկած բոլոր գործոնները (տե՛ս գծապատկեր 1):

3. ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԵԿՈՒՍԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Ուսանողի սոցիալական մեկուսացումը համարվում է հեռաուսուցման էական թերություններից մեկը:

Ավանդաբար, համալսարանը ուսանողության կողմից ընդունվում է ոչ միայն գիտելիքների, մասնագիտական հմտությունների ընկալման միջավայր, այլև սոցիալական հարթակ, որտեղ ձևավորվում են ընկերային փոխհարաբերություններ, երիտասարդական ժամանցային, սպորտային միջոցառումներ, պրոֆեսորադասախոսական անձնակազմի հետ անմիջական շփումներ, որով ակադեմիական գործունեությունը դառնում է գրավիչ, իսկ ուսանողը հայտնվում է իրեն հարազատ սոցիալական խմբերում:

Առցանց ուսուցման պարագայում բացակայում է ավանդական ուսումնառության գրավիչ միջավայրը, ուսանողը հայտնվում է սոցիալական մեկուսացման ռիսկի առջև, որը ոչ միայն իր բացասական հետևանքներն է թողնում անհատի ակադեմիական գործելաոճում, այլև նրա մոտ ձևավորում է սոցիալ-հոգեբանական շեղումներ՝ մի շարք պատճառներով (տե՛ս գծապատկեր 2):

Գծապատկեր 2. Հեռաուսուցման համակարգում ընդգրկված ուսանողի սոցիալական մեկուսացման առանցքային պատճառները

Անհամընթաց ժամանակային դասավանդում (ասինխրոնություն)

Հեռավար ուսուցումը, ուսանողին տրամադրելով ուսումնառության դասաժամերի ընտրության ժամանակային ճկունություն, ձևավորում է դասավանդվող խմբի անդամների միջև շփման անհամա-

չափություն:¹⁰ Ավանդական ուսուցման պարագայում ուսանողները խմբերով հաճախելով լսարանաններ, կամա թե ակամա, շփվում են միմյանց հետ, անմիջական կոնտակտային քննարկումներ են ունենում, գործում են դասախոսների հետ «դեմ առ դեմ» համագործունեության բազմաթիվ ձևաչափեր:

Առցանց ուսուցման դեպքում ուսանողը որոշակիորեն ազատ է առօրյա ուսումնառության գրաֆիկի ընտրության հարցում և կարող է դասավանդմանը մասնակցել, լսել դասախոսություններ, քննարկում-ֆորումներին ընդգրկվել ժամանակային իր ընտրած ինտերվալում, որը նպաստում է կրթական գործընթացում անհատի սոցիալական մեկուսացմանը: Սոցիալական մեկուսացման նման ռիսկերը չեզոքացնելու համար հեռավար ուսուցման պարագայում հնարավորինս ուսանողին պետք է «բերել խմբային ուսումնառության դաշտ»՝ պարբերաբար հանձնարարելով ոչ միայն անհատական, այլ խմբային առաջադրանքներ, որոնք կստիպեն առցանց համակարգում ներգրավված ուսանողներին շփվելու միմյանց հետ, համատեղ լուծելու առաջադրանքներ, ներկայացնելու պրեզենտացիաներ և այլն:¹¹

¹⁰ Moody, J. (2004). Distance education: why are the attrition rates so high? *The Quarterly Review of Distance Education* 5(3) pp. 205-210.

¹¹ Keppell, M., Au, E., & Chan, C. (2006). Peer learning and learning-oriented assessment in technology-enhanced environments. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 31(4), 453-464.

Չափազանց կարևոր է նաև on-line քննարկումների ժամանակացույցի ներկայացումը հենց կիսամյակի սկզբից, երբ յուրաքանչյուր ուսանողին ներկայացվում է քննարկման նյութը և համացանցում քննարկումների մասնակցության ակտիվության գնահատման կարգը: Ցանկալի կլինի on-line քննարկումների գնահատմանը համեմատաբար մեծ կշիռ վերագրել, որն իր հերթին կապահովի առցանց համակարգի ուսանողների մասնակցության ակտիվության աճ:¹²

Դասավանդման անհամընթաց բացասական հետևանքները որոշակիորեն փոխհատուցվում են WEB սեմինարներով: Այս դեպքում նույնպես սեմեստրի սկզբին յուրաքանչյուր ուսանողին ներկայացվում է սեմինարների թեմատիկ ժամանակացույցը և ստացվում է այնպես, որ սեմինարի ընթացքում բոլորը մասնակից են լինում դասալսմանը, իսկ այնուհետև հետևում են on-line քննարկումները (ֆորումները), որի դեպքում, ի դեպ, նույնպես հնարավոր է գնահատել ուսանողի մասնակցության ակտիվության աստիճանը:

¹² Gregory, S., Willems, J., Wood, D., Hay, L., Ellis, E. & Jacka, L. (2011). Learning and teaching in Second Life: Educator and student perspectives. Education 2011 – 2021: Global challenges and perspectives of blended and distance learning. *DEHub Summit Proceedings*, Sydney, 15-18 February 2011

Ներխմբային տարիքային տարանջատումներ

Առցանց դասավանդման պարագայում հիմնականում ուսանողների տարիքային սահմանափակումներ չկան՝ հատկապես վերապատրաստման դասընթացների պարագայում: Այսպիսով, ստացվում է, որ ուսանողական խմբերը ձևավորվում են ոչ համասեռ տարիքային խմբերով, որը եզակի երևույթ է ավանդական ուսանողական խմբերի պարագայում:

Բնականաբար, ուսանողները, տարիքային տարբեր հետաքրքրություններ ունենալով, առանձնապես հակված չեն անգամ on-line շփումների: Նման հիմնախնդիրները փոքր-ինչ հարթելու համար առցանց խմբեր ձևավորելիս խորհուրդ է տրվում կազմակերպել անհատների տեղեկատվական ինքնաներկայացում, երբ յուրաքանչյուր ոք ներկայացնում է ինքն իրեն, իր ակադեմիական և մասնագիտական հավակնությունները, նախասիրությունները, հետաքրքրությունները, ընտանեկան կարգավիճակը և այլն:¹³ Նման տեղեկատվությունը հավաքագրվում է ուսանողական խմբի բազայում և հնարավորություն է ընձեռում յուրաքանչյուր անհատի on-line տեղեկատվություն ստանալ իր թիմակից

¹³ Garrison, D. R. & Vaughan, N. D. (2008). Blended learning in higher education: Framework, principles, and guidelines. Jossey-Bass: John Wiley & Sons, Inc.

ուսանողի վերաբերյալ, իսկ ընդհանուր նախասիրությունների համընկման պարագայում շփվել միմյանց հետ՝ դրանով իսկ փոքր-ինչ մեղմելով սոցիալական մեկուսացումը:¹⁴

Համացանցից կախվածություն

Տեղեկատվական հասարակության հիմնական արատներից է անհատի հստակ կախվածությունը համացանցից, որը տարեց տարի ավելի է խորանում: Այսօրվա երիտասարդությունը դեռևս իր պատանեկան հասակից աստիճանաբար հրաժարվում է հասակակիցների հետ կենդանի շփումներից և նախընտրում է առցանց հաղորդակցումը: Արդյունքում, տեղի է ունենում իրականությունից օտարում, ու, թերևս, մանկապատանեկան հասակից նրանց համար անիմացիոն խաղերի հերոսներն են արժևորվում, իսկ առցանց միջավայրը հետաքրքրության առումով դառնում է էլ առավել գրավիչ, քան իրական կյանքը, որը տանում է անհատի սոցիալական ինքնամեկուսացման:¹⁵

Ավելին, դպրոցական տարիներին որոշ դասընթացների գծով աշակերտներին մատուցվում է հե-

¹⁴ Beldarrain, Y. (2006). Distance education trends: Integrating new technologies to foster student interaction and collaboration. *Distance Education*, 27(2), 139-153.

¹⁵ Zhao, Y., J. Lei, B. Yan, C. Lai, and H. S. Tan. 2005. What makes the difference? A practical analysis of research on the effectiveness of distance education. *Teachers College Record*

ռավար ուսուցում՝ զուգորդված զանազան նկարագարողումներով, մուլտիմեդիաներով, ուսուցչի բանավոր խոսքով: Այդ ճանապարհով ակադեմիական տեղեկատվության ընկալումը դառնում է առավել գրավիչ, քան ընթերցումների միջոցով:

Հենց այս հանգամանքն էլ դեռ մանկապատանեկան հասակից անհատին կախվածության մեջ է գցում համացանցից, և արդեն հասուն տարիքում ակադեմիական գործունեության ընթացքում նա սկսում է նախապատվություն տալ առցանց դասախոսություններին, անիմացիոն ուսումնական նյութերին՝ արդեն իսկ սակավ արժևորելով պրոֆեսորադասախոսական անձնակազմի, կամ ուսանողների հետ կենդանի շփումները, որն ավելի է խորացնում հեռավար ուսուցման կուրսերում սովորող ուսանողի սոցիալական ինքնամեկուսացումը:¹⁶

Այս նկատառումներով, միջազգային պրակտիկայում ներկայումս համալսարաններում լայնորեն օգտագործվում է հեռաուսուցման և ավանդական ուսուցման **համակցված, խառը** տարբերակը (**blended learning**): Այս դեպքում արդեն որոշ գիտակրթական քննարկումներ, գործնական աշխա-

¹⁶ Nicholas Croft, Alice Dalton & Marcus Grant Overcoming Isolation in Distance Learning: Building a Learning Community through Time and Space, Journal for Education in the Built Environment Volume 5, 2010 - Issue 1

տանքեր, լաբորատոր փորձեր, հետազոտական աշխատանքներ, հեռավար համակարգի ուսանողի համար համացանցում անիրագործելի համարվելով, արդեն իսկ նրան համալսարան են բերում և հաճախակի դարձնում կենդանի շփումները, որն էլ որոշակիորեն մեղմում է սովորողի սոցիալական մեկուսացումը:

Հետևաբար, հեռավար ուսուցման պարագայում հիմնախնդիր է դառնում «համացանցային ուսանողական համայնքի» ձևավորումը, որը գալիս է որոշակիորեն փոխարինելու ավանդական լսարանային ուսանողական խմբերին: Անկախ այն հանգամանքից, որ հեռավար ուսուցման համակարգում ընդգրկված անհատը կրթություն է ստանում «սոլո տարբերակով», միևնույն է, նա հնարավորինս պետք է զգա ուսանողական իր խմբի ներկայությունը, թեկուզ և վիրտուալ աշխարհում, իսկ, հետագայում նաև, միգրացե, կենդանի շփումներում, երբ համացանցային շփումներին կգան փոխարինելու իրական կյանքում ուսանողական շփումները:

Հետևաբար, համացանցային կրթական մոդուլները պետք է նախատեսել այնպես, որ նրանցում գերադասելի լինեն on-line ֆորումները, բանավիճային ակումբները, խմբային աշխատանքները, որոնք կմեղմեն հեռավար ուսուցման մեջ ներգրավված ուսումնառողի սոցիալական մեկուսացման աս-

տիճանը: Իսկ եթե հեռավար ուսուցման խմբերը հավաքագրվեն միևնույն տարածաշրջանից, ապա հնարավորինս կիրառելի պետք է դառնա ուսուցման համակցված, խառը (blended learning) տարբերակը, որը իրատեսական կդարձնի ուսանողական ավանդական լսարանային շփումները:

4. ՀԵՌԱՌԻՍՈՒՑՄԱՆ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ

Առցանց ուսուցումը հաստատականորեն արմատավորվում է համալսարանական կրթական միջավայրում՝ մրցակցային դիրքեր գրավելով ավանդական դասավանդման մեթոդների նկատմամբ: Եվ պատճառը միայն այն չէ, որ ուսուցման այս ձևն ավանդականի նկատմամբ առավել քիչ ծախսատար է, ունի սովորողների զանգվածային ընդգրկում, կիրառում է ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ և ունի կազմակերպման հարմարավետություն: Այսօր արդեն կրթական ծառայությունների շահառուները, լինեն դրանք ուսանողներ, դասախոսներ, թե գործատուներ, ձգտում են կրթության ոլորտում տեսնել առավել դինամիկ զարգացումներ: Մի կողմից, բոլորս գիտակցում ենք, որ գիտելիքը ներկայումս արագ է «հնանում», մյուս

կողմից, այն ուսանողի համար առավել բազմաոլորտ ու բազմաշերտ է դառնում, քանի որ ընդլայնվում է շրջանավարտների հմտությունների և կարողությունների շրջանակը:¹⁷

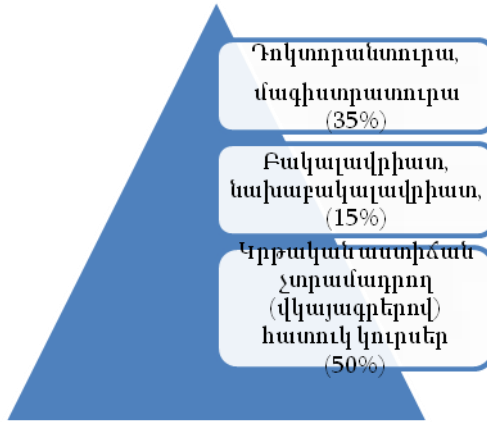
Բացահայտ է, որ միայն լսարանային դասախոսություններով ու պարապմունքներով հնարավոր չէ պատրաստել աշխատաշուկայի համար մրցունակ շրջանավարտներ: Կրթությունը պահանջում է բազմակողմանի տեղեկացվածության ապահովում, խմբային լայնամասշտաբ քննարկումներ, ակադեմիական զանգվածային բանավեճեր, փորձառության փոխանակումներ, որոնք առավելագույնս կարող են ապահովվել հենց առցանց ուսուցման կազմակերպման պարագայում:

Առցանց ուսուցումը կրթության ոլորտի շահառուների համար դառնում է գրավիչ նաև ժամանակի արդյունավետ կառավարման տեսանկյունից: Կոնտակտային շփումների պահանջի բացակայությունը հնարավորություն է ստեղծում դասավանդման գործընթացում ներգրավված կողմերին երկուստեք ճկունություն և անհատական մոտեցում ցուցաբերել դասաժամերի կազմակերպման հարցում: Իսկ դա ներկայումս չափազանց կարևոր է, քանի որ

¹⁷ The future of on line education,
<https://www.weforum.org/agenda/2016/09/is-online-learning-the-future-of-education/>

ուսանողների զգալի մասը՝ հատկապես մագիստրատուրայում և դոկտորանտուրայում, ուսումնառությանը զուգահեռ աշխատում է և կարողանում է առցանց սովորելու ընթացքում առավել արդյունավետ կազմակերպել իր աշխատօրը և առօրյան: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ միջազգային պրակտիկայում առցանց ուսուցման համակարգում առավել մեծ ընդգրկվածություն ունեն հատկապես այն սովորողները, որոնք արդեն իսկ ունեն համալսարանական դիպլոմներ, սակայն մասնակցելով վերապատրաստման դասընթացների, աշխատանքային նոր կարողություններ և հմտություններ են ձեռք բերում կրթական աստիճան չտրամադրող հատուկ դասընթացներում (տե՛ս գծապատկեր 3): Սակայն, դրան զուգահեռ, աստիճանաբար մեծանում է մագիստրատուրայում և դոկտորանտուրայում առցանց ուսուցմամբ կրթական ծրագրերի տեսակարար կշիռը:

Մեր կարծիքով բոլոր փոփոխությունները պետք է կրեն համակարգային բնույթ՝ սկսած դասագրուցակի կազմումից մինչև դասավանդման մեթոդաբանություն և ուսումնառողների հետ հետադարձ կապի ապահովում:

Գծապատկեր 3. Առցանց կրթական ծրագրերով սովորող ուսանողների բաշխվածությունն ըստ կրթական աստիճանների¹⁸

Պետք է նշել, որ Հայաստանի Հանրապետությունում հեռավար ուսուցումը դեռևս փոքր-ինչ արմատավորվել է դպրոցական ծրագրերում, երբ դասավանդում է իրականացվում մարզերի հեռավոր և սահմանամերձ գյուղերում, իսկ համալսարանական միջավայրում այն նոր է սկսել իր առաջին քայլերը (ԵՊՀ, Կառավարման ակադեմիա և այլն), և, արդյունքում, սովորողների շուրջ 2%-ն է առնվազն մեկ հեռավար դասընթաց վերցրել, այն էլ այն դեպքում, երբ մի քանի տարի է, ինչ հեռավար ուսուցման ոլորտը կարգավորող մի շարք փաս-

¹⁸ Distance learning breakdown: Statistic survey, //Distance Education, 3(2) 2016,

տաթղթեր են մշակվել:¹⁹ Թերևս, COVID-19 համավարակը 2020 թվականին հայաստանյան բուհերին ստիպեց մասսայաբար անցում կատարել հեռավար ուսուցման:

Բնականաբար, համալսարանական նման իրավիճակին կարող է նպաստել հեռաուսուցման տեխնիկական ոչ բավարար հագեցվածությունը, էլեկտրոնային շտեմարանների պակասը, ոլորտին առնչվող դասավանդման փորձառության պակասը, անվտանգությունը կրթական այս տեխնոլոգիայի նկատմամբ: Սակայն առցանց ուսուցման դանդաղ քայլերը Հայաստանի համալսարաններում առաջին հերթին պայմանավորված են դասավանդման մեթոդաբանական խնդրահարույց արգելքներով:

Հարկ է նշել, որ առցանց ուսուցումը թերևս հաճախ շփոթում են հեռավար ուսուցման հետ: Հեռավար ուսումնառություն հնարավոր է կազմակերպել էլեկտրոնային փոստով՝ ուսանողներին ու-

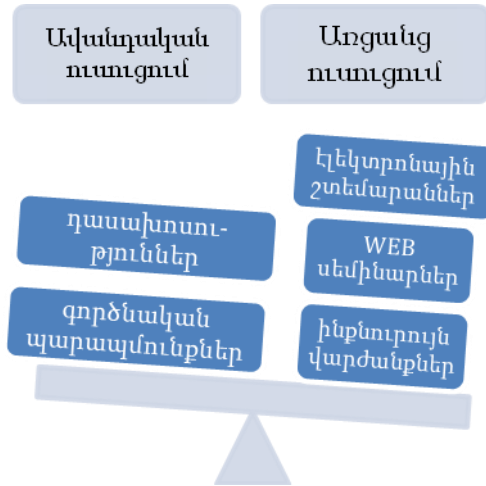
¹⁹ ՀՀ կառավարության 2010 թվականի փետրվարի 11-ի «Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության մասնագիտությունների հեռավար (դիստանցիոն) ձևով ուսուցման կարգը հաստատելու մասին» N124-Ն որոշումը ՀՀ կառավարության 2005 թվականի մայիսի 25-ի «Հեռակա, ինչպես նաև հեռավար (դիստանցիոն) ձևերով ուսուցում չթույլատրվող բարձրագույն կրթության մասնագիտությունների ցանկերը հաստատելու մասին» N692-Ն որոշումը

ղարկելով համապատասխան էլեկտրոնային նյութեր և նրանցից ստանալով հարցումների, թեստային ստուգումների պատասխաններ: Հեռավար կրթություն կարելի է կազմակերպել տեսաուղերձներով և տեսաձայնագրված դասախոսություններով, երբ ուսանողը Skype-ի կամ Zoom-ի օգնությամբ ունկնդրում է դասախոսի կողմից մատուցվող նյութը:

Սակայն, առցանց ուսուցումն, ընդգրկելով վերը թվարկած ուսումնառության եղանակները, առավել ընդգրկուն է, և ձգտում է ավանդական կրթական տեխնոլոգիաները վերափոխելով՝ դրանք փոխադրել վիրտուալ աշխարհ: Ընդ որում, այդ փոխադրումը պետք է կատարել այնպես, որ ուսանողը չզգա ավանդական կրթական ծառայությունների մատուցման կորուստները, և, ավելին, օգտվի էլեկտրոնային կրթության առավելություններից (տե՛ս գծապատկեր 4):

Այսպես, ի տարբերություն ավանդական ուսուցման, առցանց ուսուցման պարագայում բացակայում է սովորողի և դասախոսի միջև անմիջական հաղորդակցումը, ուսանողական խմբերում առկա ակադեմիական մրցակցությունը, բավական բարդ է ունկնդիրներին շահադրդելու խնդիրը, պահանջվում են մի շարք անհատական և հոգեբանական պայմաններ, խիստ ինքնակարգապահություն, իսկ դա ուղղակիորեն կախված է սովորողի ինքնուրույնու-

թյունից և ինքնագիտակցությունից, հատկապես, երբ կազմակերպվում է ուսանողակենտրոն ուսուցում:²⁰

Գծապատկեր 4. Առցանց կրթական ծրագրերի ուսանողակենտրոն հակվածությունը

Սակայն, առցանց ուսուցման պարագայում ուսանողների ակադեմիական գործունեության ակտիվության մոտիվացիան պետք է լինի ավելին, քան ավանդական կրթություն կազմակերպելիս, այլապես այդ ձևաչափով ուսուցումը կկորցնի իր գրավչությունը, ունկնդիրների համար կդառնա ծանձրալի, եթե համալսարանական միջավայրի բացակայու-

²⁰ Երիցյան Ս., Ճուղուրյան Ա., Ակադեմիական ազատություններ և ինքնավարություն, մենագրություն, «Էդիթ Պրինտ», 2009, էջ 56

թյունը չլրացվի հեռուստուցման հետաքրքրաշարժ և ժամանակակից կրթական տեխնոլոգիաներով:

Փորձը ցույց է տալիս, որ հեռավար ուսուցման դեպքում սովորողներին հեռացնելու դեպքերն ավելի շատ են, քան ավանդական կուրսերում: Օրինակ՝ ԱՄՆ տարբեր քոլեջներում հեռավար ուսուցմամբ սովորողների շրջանում հեռացվածների թիվը 20-50% է, իսկ ավարտածների թիվը 10-20%-ով ավելի փոքր է, քան ավանդական կուրսերում: Բացի այդ, առցանց ուսումնառության ժամանակ բացասական գործոն է նաև սոցիալական մեկուսացումը. տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոչ հավասարակշռված կիրառումը հանգեցնում է սովորողների մեկուսացմանը՝ նվազեցնելով կրթական գործընթացի վերահսկողությունը դասավանդողի կողմից:²¹

Որպեսզի հեռավար ուսուցման մեթոդներն արդյունավետ լինեն, մասնագիտական գրականության մեջ առաջարկվում է.

- առավել մեծ ուշադրություն դարձնել սովորողին՝ դասավանդումը դարձնելով ուսանողական տրոն, մանրակրկիտ պլանավորել և կազմակերպել սովորողի գործունեությունը,
- սահմանել ուսուցման նպատակներն ու խնդիրները, տրամադրել անհրաժեշտ ուսումնական

²¹ Ranking of US Universities, Report 2017, USA Universities Association

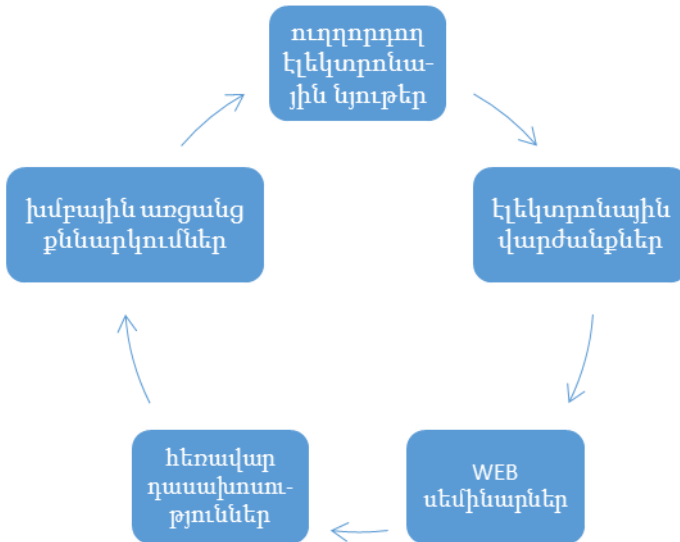
նյութեր,

- ապահովել առավելագույն ինտերակտիվություն սովորողների և դասախոսների միջև,
- հնարավորություն ընձեռել խմբակային ուսուցման համար,
- սովորողների շրջանում իրականացնել հետադարձ կապ և ստեղծել ակադեմիական շահադրդման մթնոլորտ:²²

Այս առումով առցանց ուսուցման մեթոդաբանության շրջանակում պետք է կիրառվեն մի շարք կարևորագույն ակադեմիական գործիքներ, ինչպիսիք են էլեկտրոնային ուղղորդող դասախոսությունները, էլեկտրոնային վարժանքները, հեռավար սեմինարները (WEB սեմինարներ), հեռարձակվող դասախոսությունները, խմբային առցանց քննարկումները (տե՛ս գծապատկեր 5): Թվարկած գործիքները հնարավորություն կստեղծեն ապահովելու ուսանողների ակադեմիական ակտիվությունը առցանց ուսուցման համակարգում և ուսումնառությունը դարձնել գրավիչ: Բնականաբար, ուսումնառության կարգապահության և ակադեմիական ինքնակազմակերպման աստիճանի բարձրացման նպատակով

²² Բեգիրջյան Խ., Խաչատրյան Վ., Հովհաննիսյան Գ., Բաբայան Ս., Հեռավար ուսուցման կազմակերպումը և իրականացումը կանոնակարգող փաստաթղթերի ժողովածու, //ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիա, ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոն, 2017, էջ 45

անհրաժեշտ է սահմանել էլեկտրոնային համալսարանում ուսանողի «ներկայության նորմեր», կամ համացանցում ուսումնառության ակտիվության պահանջներ:

Գծապատկեր 5. Առցանց ուսուցման ակադեմիական նվազագույն գործիքակազմը

Այսպես, հումանիտար առարկաների առցանց ուսուցման պարագայում համացանցում ուսանողի ակտիվության գնահատումը մեր կողմից առաջարկվում է գնահատել հետևյալ չափանիշներով.

- իրավիճակային խնդրի գծով քննարկումներին համացանցում ներկայություն՝ այդ ուղղությամբ սահմանված ժամանակի առնվազն 60 %-ով,
- On-line դասախոսություններին մասնակցություն՝ յուրաքանչյուր դասախոսության գծով համացանցում ապահովելով այդ գծով սահմանված ժամանակի առնվազն 70%,
- Web ինտերակտիվ քննարկումներին մասնակցություն՝ յուրաքանչյուր քննարկմանը համացանցում ապահովելով այդ գծով սահմանված ժամանակի առնվազն 80%:

Առցանց ուսուցման հարթակում ընթացիկ վերահսկողության կազմակերպման ընթացքում առաջադրանքների, քննական հարցերի, թեստերի ստացման և ուսանողի կողմից պատասխանների ներկայացման գծով կայքի այցելությանն առաջարկվում են հետևյալ ժամանակային սահմանափակումները.

- հեռավար եղանակով թեստի հանձնում. յուրաքանչյուր թեստային առաջադրանքը համացանցի ծրագրում ուսանողի համար բացվում է առավելագույնը 2 ակադեմիական ժամ,
- հեռավար սկզբունքով ամփոփիչ (միջանկյալ) քննության հանձնում. յուրաքանչյուր միջանկյալ քննության առաջադրանքը համացանցի ծրագ-

- րում ուսանողի համար բացվում է առավելագույնը 2 ակադեմիական ժամ,
- հեռավար եղանակով իրավիճակային առաջադրանքի լուծում. յուրաքանչյուր իրավիճակային առաջադրանքը համացանցի ծրագրում ուսանողի համար բացվում է առավելագույնը 4 ակադեմիական ժամ,
 - համացանցում իրավիճակային խնդրի գծով հնարավոր լուծումների քննարկումներին մասնակցություն և առաջարկությունների ներկայացում. յուրաքանչյուր քննարկմանը մասնակցության առավելագույնը 6 ակադեմիական ժամ,
 - էլեկտրոնային վարժանքների (quises) կատարում. յուրաքանչյուր վարժանքին մասնակցելու համար ուսանողը Moodle ծրագրում կարող է մասնակցել առավելագույնը ակադեմիական 1 ժամ,
 - On-line դասախոսություններին ներկայություն. յուրաքանչյուր դասախոսությանը մասնակցելու համար ուսանողը կարող է մասնակցել ուսումնական պլանով սահմանված ակադեմիական ժամով,
 - Web ինտերակտիվ քննարկումներին մասնակցություն. յուրաքանչյուր քննարկմանը մասնակցելու համար ուսանողը համացանցային

ծրագրում կարող է մասնակցել ուսումնական
պլանով սահմանած ակադեմիական ժամերով:

Հետևաբար, առցանց ուսուցման մեթոդա-
բանության արդյունավետության աստիճանի բարձ-
րացման առաջնահերթ պայմանը ավանդական ու-
սուցման տեխնոլոգիաների փոխակերպումն ու
հարմարեցումն է էլեկտրոնային միջավայրին այն-
պես, որ համալսարան սակավ այցելող ուսանողը
չզգա իր ակադեմիական մեկուսացումը, պրոֆեսո-
րադասախոսական անձնակազմի հետ կենդանի
շփումների պակասը, ուսանողական խմբերում չընդ-
գրկվածությունը՝ արդյունքում խթանելով անհատա-
կան ուսումնառության ակտիվությունը և համա-
ցանցում ուսանողի ներկայությունը:

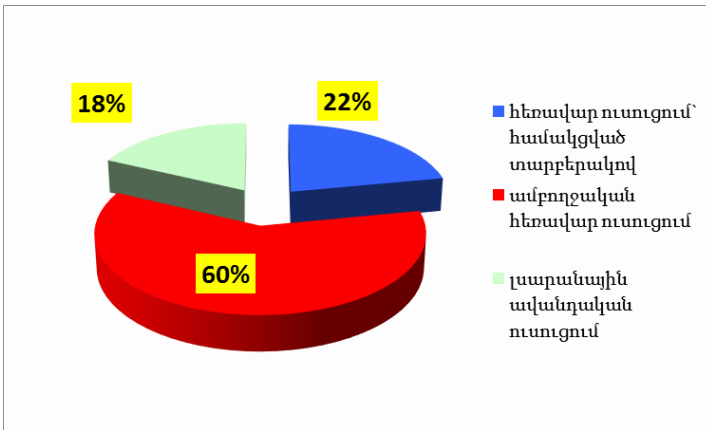
5. ԱՌՑԱՆՑ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄՈԴՈՒԼԻ ՆԱԽԱԳԾՄԱՆ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ

21-րդ դարի համալսարանական կրթական համակարգում նկատվում է առցանց ուսուցման ակտիվացում: Եվ պատճառը միայն տեղեկատվական տեխնոլոգիաների աննախադեպ զարգացումը չէ, այլ նաև ավանդական կրթական համակարգի «ճգնաժամը», որը նկատելի է դառնում մեր օրերում:

Մի կողմից, տեղեկատվական հասարակությունում առցանց ուսուցման պահանջի աճ է նկատվում, մյուս կողմից, դեռևս համալսարանական կրթական համակարգում իրենց ամբողջական լուծումները չեն ստանում հեռավար դասավանդման նախագծման հիմնախնդիրները: Այս առումով, ներկայումս, կրթական էլեկտրոնային տեխնոլոգիաները գտնվում են բարելավման փուլում՝ հնարավորինս հաշվի առնելով ոչ միայն ավանդական դասավանդման առավելությունները, այլ նաև առցանց ուսուցման ժամանակակից տեխնոլոգիաների առաջանցիկ հնարավորությունները՝ հարյուրամյակների ընթացքում ձևավորված, բայց մեր օրերում աստիճանաբար «հնացող» համալսարանական ավանդական կրթության նկատմամբ: Այս միտումները նկատվում են առցանց ուսուցման մոդուլներին մասնակցած ուսա-

նողության շրջանում կատարված հարցումներում, երբ հարցվողների 60%-ը նախընտրում է հեռավար կրթություն ստանալ, ընդհանրապես առանց համալսարան այցելելու, իսկ 22%-ը համակցված տարբերակով դասերին մասնակցելու (տե՛ս գծապատկեր 6):

Հետևաբար, ներկայումս հիմնախնդիր է հանդիսանում ավանդական համալսարանական ուսուցման էլեկտրոնային միջավայր փոխադրման կրթական նորագույն գործիքների կիրառումը այնպես, որ համալսարանական ավանդական միջավայրում հեռավար ուսուցման ծրագրերում ընդգրկված անհատը հնարավորինս իրեն ուսանող զգա, ուսումնառությունը համարի գրավիչ և հետաքրքիր, արժևորի իր ներկայությունը բուհական համակարգում, բայց և այնպես կրթություն ստանա տեղեկատվական հասարակարգի պահանջներին համապատասխան և աշխատաշուկայում ներկայանա որպես մրցունակ աշխատուժ:

Գծապատկեր 6. Հեռավար ուսուցման կրթական ծրագրերին մասնակցող ուսանողների շրջանում հարցման արդյունքները²³

Համալսարանական ավանդական ուսուցման «ճգնաժամը»

Համալսարանական ավանդական ուսուցումը, թերևս, վեցդարյա պատմություն ունենալով, ներկայումս կիրառություն է գտնում որոշակի անփոփոխ բաղադրիչներով: Մինչև այսօր էլ, ուսանողները, կանոնավոր խմբերով, ըստ սահմանված դասացուցակի, հաճախում են համալսարաններ, մասնակցում դասախոսությունների և գործնական աշխատանքների՝ իրենց ժամանակի զգալի մասը ծախսելով

²³ On Line Education Trends Report 2017, //BESTCOLLEGES.COM

համալսարանական միջավայրում: Ինչպես անցյալում, ներկայումս նույնպես չափազանց արժևորվում են ուսանողների անմիջական շփումները պրոֆեսորադասախոսական անձնակազմի հետ, որոնք ունեն ոչ միայն ուսուցողական, այլև դաստիարակչական նշանակություն:

Համալսարանում տիրող ակադեմիական միջավայրը միշտ էլ «հոկեյ» է ուսանողին՝ տալով նրան մտավորականին հարիր վարքագիծ, կերտելով մարդ-քաղաքացուն բնորոշ որակներ և ներարկելով համամարդկային արժեքներ: Այս առումով համալսարան հաճախելը, դեռևս միջին դարերից մինչև մեր օրերը, պատվաբեր է և ակադեմիական հպարտություն յուրաքանչյուր անհատի համար: Սակայն, դրան զուգահեռ, մեր օրերում բուռի հաճախելու այդ միտմանը հակադարձում է առցանց ուսուցումը, որը, ուսանողին տալով մասնագիտական որակներ, կարծես հեռացնում է նրան ակադեմիական միջավայրում կենդանի շփումներից և կրթությունը փոխադրում է առցանց միջավայր, իսկ դասընթացները՝ էլեկտրոնային ոլորտ:

Ստացվում է այնպես, որ ավանդական համալսարանական կրթությունը, վերոնշյալ իր առավելությունների հետ մեկտեղ, ներկայումս, կարծես, «ճգնաժամ» է ապրում, քանի որ մոլորակի վրա տաքցտարի աճում է հեռավար ուսուցման ծրագրերում

ընդգրկվող ուսանողների թիվը, որոնք համեմատաբար պասիվ հաճախումներ են ունենում բուհեր և նախընտրում են ուսուցանվել էեկտրոնային միջավայրում:

Համալսարանական ավանդական ուսուցման ներկայիս «ճգնաժամն» ունի մի շարք պատճառներ: Նախ, եթե նախկինում համալսարանը հանդիսանում էր որպես գիտելիքի աղբյուր և իմացաբանության դարբնոց, հիմա արդեն այդ դերը բուհը աստիճանաբար զիջում է համացանցին: Եթե նախկինում ուսանողների համալսարան հաճախելու առանցքային շարժառիթը գիտելիքի ձեռքբերերումն էր, ապա հիմա դա հնարավոր է առավել լայնամասշտաբ և կարճ ճանապարհով ստանալ համացանցից, որտեղ, ի դեպ, տարեցտարի կտրուկ ավելանում է ինչպես տեսական, այնպես էլ կիրառական տեղեկատվության շրջանակը: Պատահական չէ, որ ժամանակակից պայմաններում պրոֆեսորադասախոսական անձնակազմը զանգվածային գիտելիքահեն տեղեկատվության տրամադրման առումով չի կարող «մրցել» առցանցի հետ:

Բացի այդ, տեղեկատվական հասարակության դարաշրջանում ձևավորված գիտելիքները առավել արագորեն են հնանում, քան ոչ վաղ անցյալում: Եվ եթե ինդուստրիալ հասարակությունում համալսարանական ուսումնառության չորս-հինգ տարի-

ների ընթացքում ձեռք բերված գիտելիքները շրջանավարտները կարող էին օգտագործել տասնյակ տարիներ, ապա ներկայումս, դեռևս բուիը չավարտած, ուսումնառության իմացաբանական տեղեկատվությունը հաճախակիորեն սկսում է հնանալ և չհամապատասխանել աշխատաշուկայի պահաջների դինամիկ փոփոխություններին: Այսպիսով, ստացվում է այնպես, որ համալսարան հաճախելը և տարիներով սովորելն «արագորեն հնացող գիտելիքների» ձեռքբերման որոշակի ռիսկեր է պարունակում, ուստի բուիում անհատի ներկայության պահանջը հենց այդ առումներով դառնում է ոչ արդիական:

Անհատի սոցիալական մեկուսացումը, որը առավել ցցուն դարձավ տեղեկատվական հասարակարգում, նույնպես նպաստում է համալսարանական ավանդական ուսուցման ճգնաժամի խորացմանը: Ներկայումս երիտասարդները իրենց ժամանցի զգալի մասն անց են կացնում համացանցում՝ մասամբ նախընտրելով սոցիալական կայքեր և ոչ թե կենդանի ընկերային շփումները: Բնականաբար, սոցիալական մեկուսացման ձևավորված իրավիճակը որոշակիորեն գրավիչ է դարձնում ոչ թե ավանդական, այլ համացանցային ուսուցումը, քանի որ այդ առցանց միջավայրը երիտասարդների այս

շրջանակների համար արդեն դարձել է «հարազատ»:

Ի վերջո, համալսարանական ավանդական կրթության նկատմամբ առցանց ուսուցումը շահեկան է նաև կրթության կազմակերպման ժամանակային ռեսուրսախնայողության առումով: Հեռավար կրթական ծրագրերում ուսանողները ժամանակ չեն կորցնում համալսարան հաճախելու ճանապարհներին, կարող են առավել ճշուկություն ցուցաբերել առցանց ուսումնական գործընթացում, իրենք են պատասխանատու իրենց ուսումնառության ժամանակացույցի կազմման և իրականացման համար, ցուցաբերում են ինքնակազմակերպման բարձր աստիճան՝ առավել արդյունավետ կառավարելով իրենց ժամանակը: Այս ամենն ունի իր որոշակի սահմանափակումներն ավանդական ուսումնառության ժամանակ (դասացուցակով համալսարան հաճախումներ, «վերևից սահմանված» կոշտ ժամանակացույցով ակադեմիական պարապմունքներ և այլն):

Առցանց ուսուցման բարելավման մեթոդաբանական մարտահրավերները

Այնուհանդերձ, առցանց ուսուցումը մեթոդաբանական առումներով նույնպես կատարյալ չէ, որը բազմիցս նշվում է մասնագիտական գրականու-

թյունում: ²⁴ Հեռավար ուսուցման թերությունների շարքում նշվում է, որ

- բացակայում է սովորողի և դասախոսի միջև անմիջական հաղորդակցումը,

- դժվար է ստեղծվում և պահպանվում ստեղծագործական մթնոլորտ ուսումնառվողների խմբում, իսկ երբ սովորողի կողքին չկա մեկը, որը անմիջականորեն կարող է ոգևորել և ոգեշնչել նրան, դա կարող է խիստ բացասաբար ազդել ուսուցման գործընթացի արդյունավետության վրա,

- բարձր պահանջներ է ներկայացվում ուսուցման գործընթացի կազմակերպմանն ու կառավարմանը,

- բավական բարդ է ունենդիրների մոտիվացիայի խնդիրը,

- անհրաժեշտ են մի շարք անհատական և հոգեբանական պայմաններ, նաև խիստ ինքնակարգապահություն և ինքնակազմակերպում, իսկ դա ուղղակիորեն կախված է սովորողի ինքնուրույնությունից և ինքնագիտակցումից,

- մասնագիտական որոշակի գործնական հմտություններ կարելի է ձեռք բերել միայն իրականում

²⁴ Բեգիրջյան Խ., Խաչատրյան Վ., Հովհաննիսյան Գ., Բաբայան Ս., Հեռավար ուսուցման կազմակերպումը և իրականացումը կանոնակարգող փաստաթղթերի ժողովածու, //ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիա, ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոն, 2017, էջ 45

(բայց ոչ վիրտուալ) գործնական և լաբորատոր աշխատանքներ կատարելով,²⁵

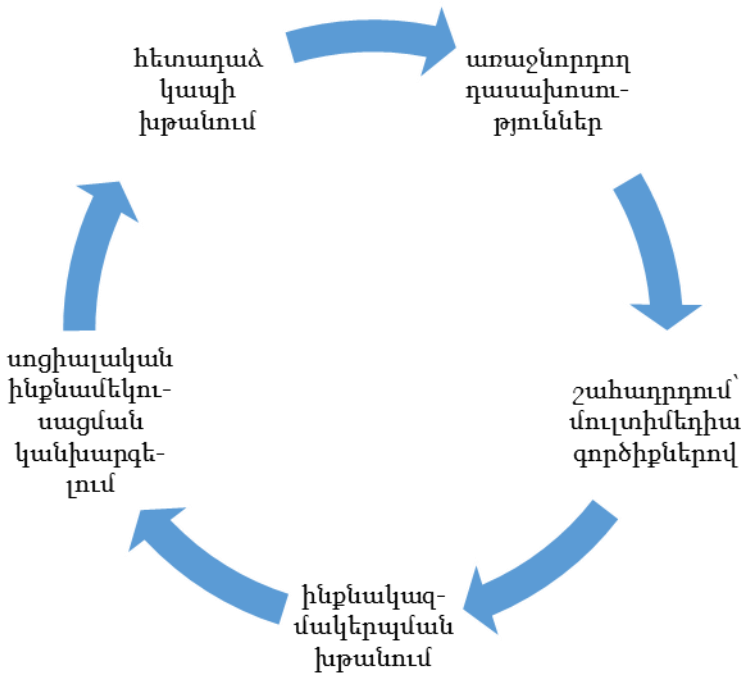
- հաղորդակցման տեխնոլոգիաներով դասավանդումը հանգեցնում է սովորողների մեկուսացման, նվազում է հսկողությունը դասախոսի կողմից,
- միշտ չէ, որ սովորողները պատրաստ են լարված, արդյունավետ ինքնուրույն աշխատանքի, ինքնակազմակերպման և ինքնակարգապահության,
- միշտ չէ, որ պատրաստ են են անձնապես պլանավորել իրենց ակադեմիական աշխատանքը:²⁶

Անշուշտ, առցանց ուսուցման վերոնշյալ թվարկված թերությունները անուղղակիորեն կարելի է վերագրել նաև ավանդական ուսուցման կազմակերպմանը, սակայն ակադեմիական վերոնշյալ բացթողումները առավել ցցուն են դրսևորվում հենց հեռավար դասավանդման ընթացքում, և անհրաժեշտ է այս դեպքում մոդուլների նախագծման գործընթացը կազմակերպել այնպես, որ հնարավորինս

²⁵ ՀՀ կառավարության 2005 թվականի մայիսի 25-ի «Հեռակա, ինչպես նաև հեռավար (դիստանցիոն) ձևերով ուսուցում չթույլատրվող բարձրագույն կրթության մասնագիտությունների ցանկերը հաստատելու մասին» N692-Ն որոշումը

²⁶ Հեռավար ուսուցման կազմակերպումը և իրականացումը կանոնակարգող փաստաթղթերի ժողովածու, Երևան, 2017 թ., էջ 15-19

մեղմվեն ուսումնառության արդյունավետության
անկման ռիսկերը: Այս առումով, առաջարկվում են
առցանց ուսուցման մոդուլի նախագծման
առանցքային սկզբունքներ, որոնք փոխկապակցված
են և պետք է գործեն միաժամանակ՝ մոդուլի դա-
սավանդման ամբողջ ժամանակահատվածում (տե՛ս
գծապատկեր 7):

**Գծապատկեր 7. Առցանց ուսուցման մոդուլի
նախագծման առանցքային սկզբունքները**

Չունենալով հնարավորություն մասնակցելու լսարանային դասընթացներին և մնալով «միայնակ» դեմ հանդիման համակարգչին, հեռավար դասընթացին ուսանողը, առաջին հերթին, ակադեմիական վարքագծի կազմակերպման ուղղորդման կարիք ունի: Այս առումով, ցանակացած կրթական մոդուլ նախագծելիս, պետք է լսելի լինի դասախոսի խոսքը, երբ վիդեո ուղերձով դասավանդողը ունենդրին ներկայացնում է դասավանդման նպատակը, խնդիրները ակնկալվող ուսումնառության վերջնարդյունքները «գիտելիք – հմտություններ – կարողություններ» կտրվածքով: Այնուհետև ուսանողին հասցեագրված վիդեո ուղերձով պետք է ներկայացվեն սովորողի ուսումնառության եղանակները, գնահատման մոտեցումները և դասընթացին առնչվող կազմակերպչական այլ խորհուրդներ և ուղղորդումներ:

Կարևորվում է նաև առաջնորդող դասախոսությունների շարքը, որը հնարավորության դեպքում պետք է լինի տեսաձայնագրված, հակառակ դեպքում՝ PDF տեքստային ձևաչափով: Ունենալով համացանցից ստանալու իմացաբանական տեղեկատվության լայն հնարավորություններ, այնուամենայնիվ, առանց ուղղորդող դասախոսությունների, ուսանողը կխճճվի «տեղեկատվական սարդոստայնում»: Այս առումով, հեռավար ուսուցման ժամանակ պարտադիր տրամադրվում են թեմատիկ և

թիրախավորված դասախոսություններ, որոնք ուղղորդում են ուսանողին ճիշտ կողմնորոշվել ուսումնառությանն առնչվող համացանում առկա այլընտրանքային տեղեկատվության ընտրության հարցում: Հետևաբար, առաջնորդող դասախոսությունների առկայությունը պարտադիր սկզբունք է առցանց մոդուլի նաժագծման գործընթացում (տե՛ս գծապատկեր 7):

Հեռավար ուսուցմանը հատուկ է «ձանձրույթի ախտանշանների» ձևավորման ի հայտ գալը, որը կարելի է հաղթահարել օգտագործելով մոլտիմեդիոն գործիքակազմ՝ դրանով իսկ բարձրացնելով ուսումնառողների մոտիվացիան և հետաքրքրասիրությունը (տե՛ս գծապատկեր 7): Հայտնվելով «Էլեկտրոնային» միջավայրում և չզգալով ակադեմիական կենդանի լսարանի ջերմությունը, ունկնդրելով հեռավար դասախոսությունների շարք, միայնակ կատարելով էլեկտրոնային վարժանքներ, չվայելելով իրեն հասցեագրված դասախոսի կամ դասընկերների գովասանքը, ուսանողի համար հեռաուսուցումը կարող է դառնալ բավականին ձանձրալի: Հենց այստեղ է, որ դասավանդման մոդուլը նախագծելիս պետք է կիրառվեն մոտիվացնող ազդակներ, որոնք աշխուժություն կհաղորդեն ուսումնառությանը: Դրանք կարող են լինել հեռաուսուցմամբ մոդուլում ընդգրկված ուսանողական խմբի գնահատման

վարկանիշային սանդղակում՝ սովորող անձի առաջադիմության դիրքի պարբերաբար ներկայացումներ, էլեկտրոնային վարժանքները ճիշտ լուծելիս էմոցիոնալ պատկերային նշանների վատակումներ (emoji, օրինակ՝ 😊, 😞, և 😏), մոլտիմեդիա ձևաչափով խրախուսանքի արժանացումներ և այլն:

Այստեղ ձեր ուշադրությանը կներկայացնենք ինքնակազմակերպման մեր առաջարկները երկուսը:

Առաջարկություն 1. Ստեղծե՛ք հարմարավետ ուսումնական տարածք/ միջավայր

Դժվար է կեդրոնանալ ուսուցման վրա, եթե ունեք շեղող միջավայր: Փորձեք հնարավորինի սահմաններում ստեղծել կրթության համար հարմար, անաղմուկ մի անկյուն / տարածք, որտեղ կկարողանաք լավ կենտրոնանալ և չեք շեղվի ձեզ շրջապատող մարդկանցով և իրերով: Հիշե՛ք, որ առանց դա անելու, դուք ավելի շատ եք իրականում վատնելու ձեր ժամանակը և ավելի քիչ արդյունքի եք հասնելու:

Առաջարկություն 2. Կատարե՛ք տնային աշխատանքները

*Առցանց ուսուցման դեպքում դասախոսները ձեզ
հանձնարարում են կատարել մեծ քանակով
նախագծեր, տնային աշխատանքներ, մասնակցել
քննարկումների, որոնք բավականին
ժամանակատար են:*

*Յուրաքանչյուր առաջադրանք ունենում է
կատարման իր ժամանակացույցը, և եթե
ցանկանում եք ստանալ լավագույն արդյունքը, ապա
հնարավորինս ժամանակին սկսեք և ավարտին
հասցրեք ձեր տնային աշխատանքները:*

Երկու առաջարկն էլ առաջին հայացքից կարող են թվալ հեշտ և իրագործելի, սակայն դրանց բացակայությունը լուրջ խնդիրներ կարող է առաջացնել:

Ինքնակազմակերպման խթանումը նույնպես կարևորագույն սկզբունք է առցանց ուսուցման նախագծման գործընթացում: Կրթական ոլորտում ինքնակազմակերպումը առավել հաջող է ստացվում հասուն տարիքային խմբերում, իսկ երիտասարդների մոտ այն առավել դիսկային է: Հետևաբար, հեռավար ուսուցման ցանկացած մոդուլ պետք է ուղեկցվի հատուկ հրահանգավորմամբ, մանրամասն ներկայացնելով էլեկտրոնային թեստերի, վարժանքների ընթացիկ և ամփոփիչ քննությունների

Ժամանակցույցը, վեբինարների օրերը, on-line խմբային բանավիճային ակումբների կազմակերպման ժամերը:

Հատկանշական են նաև համացանցում ուսանողի ներկայության ժամային առավելագույն և նվազագույն սահմանաչափերի պահանջները յուրաքանչյուր մոդուլի գծով: Ուսանողը չպետք է պասիվ դիրք գրավի վեբինարների, առցանց բանավեճերի դեպքում, որը հնարավոր է մոնիտորինգի ենթարկել ուսումնառության այդ գործընթացներում համացանցում նրա փաստացի ժամային ներկայությամբ: Մյուս կողմից, ուսանողներին ներկայացվում են համացանցում գտնվելու առավելագույն սահմանաչափեր՝ թեստերը, էլեկտրոնային վարժանքները, կամ քննական հարցերը լուծելիս: Բնակաբար, առցանց ուսուցման ժամային նման սահմանափակումները կստիպեն ուսանողին ինքնակազմակերպվելու և իրականացնելու արդյունարար ժամային կառավարում:

Ուսանողի սոցիալական ինքնամեկուսացման ռիսկերի կանխարգելումը նույնպես պետք է հաշվի առնել առցանց ուսուցման մոդուլի նախագծման ժամանակ: Այս առումով մոդուլը դասավանդելիս պետք է հնարավորինս օգտագործվել տեսանկարահանված դասախոսական նյութեր, վեբինարներ, ուսանողական բանավիճային on-line ֆորումներ,

խմբային առաջադրանքներ և թեստային խաղարկային ծրագրեր, որոնք դասավանդման ընթացքում կձևավորեն խմբային պատկանելիության զգացողություն և հեռավար ուսուցումը չի դառնա անհատի ինքնամեկուսացման պատճառ (տե՛ս գծապատկեր 7):

Առցանց ուսուցման մոդուլի նախագծման վերոնշյալ սկզբունքների կիրառման տրամաբանական շղթայի կարևորագույն օղակ է հանդիսանում հետադարձ կապի ապահովումը «ուսանող-դասախոս», «ուսանող-ուսանող», «ուսանող-էլեկտրոնային դեկանատ» հաղորդակցության ուղիներում: Հեռավար դասավանդման արդյունավետ կազմակերպումը մեծապես կախված է հետադարձ հաղորդակցման ուղիների անխափան գործունեությամբ, որով ավանդական ուսուցումը կարողանում է սահուն անցում կատարել էլեկտրոնային ուսումնառության միջավայր՝ մշտական կապ հաստատելով կրթական գործընթացի հիմնական շահառուների հետ (պրոֆեսորադասախոսական անձնակազմ, ուսանողական խմբեր, համալսարանի վարչակազմ և այլն):

Առցանց ուսուցման ծրագրերում իրականացված սոցիալական հարցումները վկայում են, որ ուսանողներն ավանդական ուսուցման համեմատ, առավել հաճախ են ընդհատում են հեռավար ուսում-

նառությունը, համարելով այն դժվար, ակադեմիական առավել դժվարություններով ուղեկցվող, և անգամ՝ ձանձրալի:²⁷ Հետևաբար, կրթության կազմակերպիչների մոտ խնդիր է առաջանում առցանց ուսուցման մոդուլները նախագծելիս ստեղծել այնպիսի ակադեմիական միջավայր, որը հնարավորինս կապահովի համալսարանական կրթության ավանդույթները, ուսուցման ինտերակտիվությունը, ուսումնառության ինքնակազմակերպման բարձր աստիճանը, և որ ոչ պակաս կարևոր է՝ ի վերջո կծնավորի ուսանողակենտրոն ուսուցում:

6. ՀԵՌԱՎԱՐ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՌԻԹՆԵՐԸ²⁸

Կրթական ծառայությունների շուկան մեր օրերում ձեռք է բերել առավել մրցակցային աստիճան: Տարեցտարի ավելանում է միևնույն մասնագիտական կրթական ծրագրեր առաջարկող համալսարանների թվաքանակը, բարձրանում են մատուցվող կրթական ծրագրերին առաջադրվող որակական պահանջները: Բնականաբար, ստեղծված իրա-

²⁷ Online enrolment in US continues to grow,
<http://monitor.icef.com/2017/05/online-enrolment-us-continues-grow>

²⁸ Սարգսյան Ս., Հեռավար ուսուցման տնտեսական շարժառիթները, //Ֆինանսներ և էկոնոմիկա, #3-4, 2018, էջ 138-141

վիճակում համալսարանները փորձում են ճկունությամբ ցուցաբերել առաջարկվող կրթական ծրագրերին ուսանողության մասնակցության հարցում՝ ավանդական կրթությանը զուգահեռ ներկայացնելով նաև միևնույն ծրագրի հեռավար ուսուցման տարբերակներ: Այս պարագայում արդեն, ինչպես բուհերը, այնպես էլ ուսանողները կանգնում են «հեռավար, թե ավանդական ուսուցում» ընտրության առջև, և որի այս պարագայում յուրաքանչյուրը հաշվի է առնում իր տնտեսական շահերը:

Հետևաբար, ներկայումս առցանց ուսուցման կազմակերպման նպատակահարմարությունը դիտարկվում է նաև տնտեսական տեսանկյունից:²⁹ Ընդ որում, եթե այս ուսուցման մակրոտնտեսական նշանակությունը հետապնդում է համապետական շահեր և իր գնահատականն է ստանում մարդկային կապիտալի ձևավորման, գործազրկության կրճատման, ազգաբնակչության մասնագիտական կարողությունների բարելավման ուղղություններով, ապա միկրոտնտեսական առումով հեռավար դասավանդումը համալսարաններում, նաև անհատ ուսանողների շրջանում որոշակիորեն ֆինանսական շահեր է հետապնդում, որոնք շահադրդիչ գոր-

²⁹ Макогонюк Р. В. ПРОБЛЕМЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ И МЕТОДЫ ИХ РЕШЕНИЯ, // Автоматизация технологичних бизнес- процессов № 2 (18)/2014, стр. 34-38

ծոններ են հանդիսանում կրթական ծառայությունների ավանդական կամ հեռաուսուցման ձևաչափով ընտրության հարցում: Այսպես օրինակ, Ավստրալիայում, ԱՄՆ-ում, Միացյալ Թագավորությունում իրականացված դիտարկումները ցույց են տալիս, որ երբ համընկնում են հեռաուսուցման մակրո և միկրո-տնտեսական շահերը, այս դեպքում կտրուկ թափ է հավաքում կրթական ծառայությունների մատուցման մեխանիզմը (տե՛ս գծապատկեր 8):

Պետք է նշենք, որ Հաայաստանում, դեռևս, հեռաուսուցմամբ մասնագիտական կրթական ծրագրերի մատուցումը չի ապրում կտրուկ զարգացում, քանի որ կրթության հիմնական շահառուները դեռևս ամբողջովին չեն գնահատել առցանց ուսուցման տնտեսական օգուտները:

Հեռավար ուսուցման կազմակերպման յնպեսական խոչընդոտները

Հեռավար ուսուցումն ունի մի շարք կազմակերպչատնտեսական բարդություններ, որոնք հատուկ չեն ավանդական կրթական ծառայություններին:

Մասնավորապես.

- սկզբնական շրջանում բավական մեծ են հեռավար ուսուցման համակարգի ստեղծման և տեխնիկական ապահովման ծախսերը,³⁰

³⁰ Ting, S., R.; Gonzalez, L., M. (2013). Quality of interactions in face-

- հեռավար սովորելու ցանկություն ունեցողներից ոչ բոլորն ունեն անհատական համակարգիչ և համացանց, դժվար է ապահովել անընդհատ մուտք դեպի տեղեկատվական աղբյուրներ, ինչպես նաև տեխնիկական պատրաստվածություն՝ հեռավար ուսուցման միջոցների կիրառման համար,
- բավական ծախսատար և ժամանակատար է հեռավար ուսուցման համապատասխան դասընթացների մշակման գործընթացը, որին մասնակցում են համեմատաբար բարձր վարձատրությամբ դասախոսներ,
- տեխնիկական սահմանափակ հնարավորությունների և SS սարքերի դանդաղ աշխատանքի պատճառով ձայնը, պատկերը և գրաֆիկան հաճախ ուշացումով են տեղ հասնում, և պահանջվում է նոր սերնդի համապատասխան տեխնոլոգիաների պարբերաբար ձեռքբերում,
- հեռավար ուսուցումը, որպես կանոն, արդյունավետ է գործում միջազգային կրթական շուկայում՝ ուսանողական մեծ խմբեր ձևավորելով տարբեր երկրներից, որն էլ պահանջում է օտար լեզվի իմացություն և դասավանդվող նյութերի լայնածավալ թարգմանչական աշխատանքների ծախսեր:

to-face and hybrid career development courses: An exploration of students' perceptions. Journal of Online Learning & Teaching, 9 (3).

Հեռավար ուսուցման մակրո տնտեսական առավելությունները

Մասնագիտական գրականությունում հեռավար ուսուցման սոցիալ-տնտեսական առավելությունները, որպես կանոն, դիտարկվում են մի քանի կտրվածքով՝ համապետական, ճյուղային, համալսարանական, անհատական:³¹ Մակրոտնտեսական (համապետական տեսանկյունից) հեռավար ուսուցման կազմակերպման էֆեկտը մարդկային կապիտալի ձևավորումն է, որը լուրջ դերակատարում ունի երկրի ՀՆԱ-ի ձևավորման գործընթացում: Զանազան հաշվարկներով, մասնագիտական կարողություններով և հմտություններով օժտված մարդիկ իրենց գործունեությամբ շուրջ 70%-ով առավել ազդեցություն ունեն ՀՆԱ-ի ձևավորման վրա, քան մասնագիտական կարողություններ չունեցողները:

Այս առումով, հեռավար դասավնադումն, ընդգրկելով ուսանողների լայն շրջանակ, ոչ միայն լուծում է սոցիալական խնդիրներ՝ դարձնելով մասնագիտական կրթությունը հասանելի բազմաշերտ ազգաբնակչության համար, այլև նպաստում է երկրի տնտեսական աճին: Սակայն, մյուս կողմից, հեռա-

³¹ Բեգիրջյան Խ., Խաչատրյան Վ., Հովհաննիսյան Գ., Բաբայան Ս., Հեռավար ուսուցման կազմակերպումը և իրականացումը կանոնակարգող փաստաթղթերի ժողովածու, //ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիա, ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոն, 2017, էջ 29

վար դասավանդման տնտեսական ազդեցությունը դժվար չափելի է մակրո մակարդակով, ուստի այդ ուղղությամբ կոնկրետ հաշվարկներ է կատարվում միկրոմակարդակով՝ գնահատելով հեռավար դասավանդման տնտեսական ազդեցությունը ոլորտային, համալսարանական և անհատի տեսանկյունից: Այսօր արդեն վերազգային շատ կորպորացիաներ, խոշոր կազմակերպություններ զուտ տնտեսական առումով նախընտրում են իրենց աշխատակիցներին վերապատրաստել հեռավար դասընթացներով, քանի որ կատարում են թե ժամանակի, և թե դասավանդման խնայողություններ:

Մյուս կողմից, երկրի իշխանությունները, գիտակցելով հեռուսուցման սոցիալ-տնտեսական նշանակությունը, կարող են կրթության կազմակերպման այս համակարգին տրամադրել հարկային արտոնություններ, պետական բյուջեի հաշվին սուբսիդավորել առցանց կրթական ծրագրերում ընդգրկված ուսանողների ուսումնառության վարկերի տոկոսային վճարները, փոխհատուցել առցանց ուսուցմամբ գործազուրկների վերորակավորման ծախսերը: Նման պարագայում, մակրոտնտեսական լրացուցիչ խթանող լծակներ կգործեն հեռավար դասավանդման թափանցիկ շարժի և ակտիվացման գծով (տե՛ս գծապատկեր 8):

**«Ավանդական, թե հեռավար ուսուցում»
հիմնահարցի կառավարչական որոշումը**

Հեռավար ուսուցումը հատկապես միանվագ խոշոր ծախսեր է պահանջում մասնագիտական կրթական ծրագրի մեկնարկին, երբ ձեռք են բերվում տեղեկատվական տեխնոլոգիաներին առնչվող թանկարժեք սարքեր, մշակվում են դասավանդման էլեկտրոնային մոդուլներ: Իսկ, հակառակ դրան, մասնագիտական կրթական ծրագրերի ավանդական եղանակով իրականացման մեկնարկը առանձնակի կապիտալ ծախսեր չի պահանջում, քանի որ համալսարանն, որպես կանոն, արդեն իսկ մինչ այդ ապահովված է լինում անհրաժեշտ գույքով, ունենում է համապատասխան լսարանային ֆոնդ:

Սակայն, մյուս կողմից, համեմատաբար մեծ են լինում ավանդական ուսուցման ընթացիկ տարեկան ծախսերը՝ կապված լսարանների ջեռուցման, գրադարանային ֆոնդի ապահովման, կոմունալ սպասարկման և այլ գործառույթների հետ՝³² առանց որի պարզապես անհնար կլինեին ուսանողների համալսարան հաճախումները:

³² Ճուղուրյան Ա., Բարձրագույն մասնագիտական կրթության տնտեսագիտություն, «Էդիթ Պրինտ», Երևան, 2010, էջ 67

Գծապատկեր 8. Հեռաուսուցման շարժառիթների փոխկապվածությունը

Հետևաբար, բուհերը երբեմն կանգնում են «ավանդական, թե՛ հեռավար ուսուցում» որոշման կայացման առջև, երբ խնդիր է դրվում համեմատելու երկու համակարգով կազմակերպող կրթության ֆինանսական արդյունքները: Բնականաբար, առցանց ուսուցման դեպքում հնարավորություն է ստեղծվում կրթության վիրտուալ շուկայում ձևավորել համեմատաբար մեծ լսարաններ, քան թույլ կտար ավանդական ուսուցումը: Բայց, մյուս կողմից, հեռավար

դասավանդվող կրթական ծրագրերն ուսանողներից պահանջում են ինքակազմակերպման առավել մեծ աստիճան, որը ոչ բոլորին է հաջողվում, և, արդյունքում, առցանց ուսուցման համակարգից ուսանողական հեռացումները համեմատաբար ավելին են, որոնք, իրենց հերթին, բերում են հեռուսուցման եկամուտների զգալի կրճատման:³³

Այսպես, բուհն իր առջև խնդիր է դնում համեմատելու միևնույն կրթական ծրագրի հեռաուսուցման և ավանդական դասավանդման ֆինանսական արդյունքները, և որոշում կայացնելու՝ դրանցից որևէ մեկի ընտրության հարցում: Այդ նպատակով անհրաժեշտ է դառնում նախևառաջ կիրառել ապագա դրամական հոսքերի զեղչում՝ առաջիկա հինգ տարիներին բանկային դեպոզիտի դրույքաչափը կանխատեսելով 10%: Հետևաբար, ապագա դրամական հոսքերի զեղչման գործակիցները (տե՛ս ներկա արժեքի զեղչման գործակիցների աղյուսակ), ըստ տարիների կկազմեն.

- առաջին տարի՝ 0,909,
- երկրորդ տարի՝ 0,826,
- երրորդ տարի՝ 0,751,
- չորրորդ տարի՝ 0,683,

³³ Top, E. (2012). Blogging as a social medium in undergraduate courses: sense of community best predictor of perceived learning. The Internet and Higher Education, 15 (1), 24-28.

- հինգերորդ տարի՝ 0,621

Հենց այս գործակիցներն էլ կկիրառվեն համալսարանական գործունեության ծախսերն ու եկամուտները ներկա արժեքով ներկայացնելիս և ժամանակային առումով դրանք համադրելի դարձնելիս:

Ավանդական դասավանդմամբ մասնագիտական կրթական եկամուտներն ու ծախսերը (տե՛ս աղյուսակ 1).

Եկամուտներ

- կրթության տևողությունը 4 տարի, տարեկան 1 200 հազ. կրթավճարով, որը ուսանողի կողմից վճարվում է ամեն ուսումնական տարվա սկզբին,
- ծրագրում ընդգրկվող ուսանողների թիվը կանխատեսվում է 400, ընդ որում՝ յուրաքանչյուր տարում ծրագրից դուրս մնացողների թվաքանակն ըստ վիճակագրական հետազոտությունների տարեկան չի գերազանցում ուսանողության 2%-ը:

Ծախսեր

- Դասավանդման մեկնարկին միանվագ ծախսեր չեն պահանջվում, քանի որ ավանդական ուսուցման համար համալսարանն արդեն իսկ կա հավորված է անհրաժեշտ գույքով և նախապես ունի լսարանային բավարար ֆոնդ:

- Մասնագիտական ծրագրի տարեկան սպասարկման ծախսերը տարեկան կազմում է 300 մլն դրամ, որից 250 մլն դրամը հիմնական և օժանդակ սպասարկող անձնակազմի աշխատավարձն է, իսկ 50 մլն դրամը՝ լսարանային տարածքի սպասարկման և կոմունալ ծախսերը:

Աղյուսակ 1. Մասնագիտական ծրագրի իրականացման ֆինանսական հոսքերը ավանդական դասավանդման դեպքում (մլն դրամ)

Ֆինանսական հոսքեր	Տարիներ					Ընդամենը
	0	1	2	3	4	
Տարեկան կրթավճար (400x1 200 000x1.0)	480	480x 0.98 =470,4	470,4x 0,98= 460,99	460,99 x0,98= 451,77	0	1,863.2
Ընթացիկ ծախսային հոսքեր (250+50)	0	(300)	(300)	(300)	(300)	(1200)
Զուտ հոսքեր	480	170,4	160,99	151,77	(300)	663,2

Հեռավար դասավանդմամբ մասնագիտական կրթական ծրագրի եկամուտներն ու ծախսերը (տե՛ս աղյուսակ 2).

Եկամույրներ

- կրթության տևողությունը 5 տարի, տարեկան 500 հազ. կրթավճարով, որն ուսանողը պետք է վճարվի ամեն ուսումնական տարվա սկզբին,
- ծրագրում ընդգրկվող ուսանողների համակազմը կանխատեսվում է 1000, ընդ որում՝ յուրաքանչյուր տարում ծրագրից դուրս մնացողների թվաքանակն ըստ վիճակագրական հետազոտությունների կազմում է շուրջ 5%,

Ծախսեր

- դասավանդման մեկնարկի համար անհրաժեշտ է 800 մլն դրամի ծախս, որից 600 մլն-ը հեռաուսուցում ապահովող սարքերի և SS ծրագրային ապահովման, իսկ 200 մլն-ը՝ դասավանդման էլեկտրոնային նյութերի պատրաստման համար,
- մեկնարկային կապիտալ ծախսերը նախատեսվում են առնվազն 4 փուլով (ընդունելությամբ) կրթական ծրագրի իրականացման համար,
- ծրագրի մեկնարկից 3 տարի անց կախատեսվում է հեռաուսուցման տեխնիկական սարքերի մեկանգամյա արդիականացում՝ 150 մլն դրամ արժեքով,
- հեռաուսուցման սպասարկման ընթացիկ ծախսերը մեկ տարվա ընթացքում կազմում են 100 մլն դրամ, որտեղ ներառված են պրոֆեսորադասախոսական անձնակազմին վճարներ՝ 70 մլն դրամ և 30 մլն դրամ՝ համացանցի անխափան աշխատանքի տեխնիկական ապահովման ծախսեր:

**Աղյուսակ 2. Մասնագիտական ծրագրի իրականացման ֆինանսական հոսքերը
հեռավար ուսուցման դեպքում (մլն դրամ)**

Ֆինանսական հոսքեր	Տարիներ						Ընդամենը
	0	1	2	3	4	5	
Տարեկան կրթավճար (500 000 x1000x1.0)	500	500x 0.95= 475	475x 0,95 =451,25	451,25x 0.95 =428,69	428,69x 0,95 =407,25	0	2,262,19
Մեկնարկային կապիտալ ծախսեր (800/4)	(200)	0	0	0	0		(200)
Ընթացիկ ծախսային հոսքեր (70+30)	0	(100)	(100)	(100)	(100)	(100)	(500)
Տեխնիկական սարքե- րի արդիականացում	0	0	0	(150)	0		(150)
Զուտ հոսքեր	300	375	351,25	178,69	307,25	(100)	1412,19

Համեմատելով աղյուսակ 1-ի և աղյուսակ 2-ի տվյալները, առաջին հայացքից հեռաուսուցման կազմակերպումը թվում է տնտեսապես նպատակահարմար, քանի որ այս դեպքում կրթական ծրագիրն ամբողջովին իրականացնելիս համալսարանում առավել շատ զուտ դրամական հոսքեր են ակնկալվում ($663,2 < 1412,19$): Սակայն, այս պարագայում անհրաժեշտ է լինում նաև հաշվի առնել երկու հանգամանք: Նախ, հաշվարկներն իրականացվում են ապագա դրամական հոսքերի գծով, որոնք համադրելի դարձնելու համար պետք է զեղչվեն և ներկայացվեն իրենց ներկա արժեքով: Բացի այդ, «հեռաուսուցում, թե ավանդական դասավանդում» որոշում կայացնելիս պետք հաշվի առնվեն նաև «այլընտրանքային եկամուտները», այսինքն՝ այն «հավելյալ ծախսերը», որոնցից հնարավոր է լինում խուսափել դասավանդման կոնկրետ ձևաչափը ընտրելիս:

Այսպիսով, նկարագրվող իրավիճակում, առցանց ուսուցում կազմակերպելիս բուհը ստիպված չի լինում իրականացնել տարեկան 50 մլն դրամի ծախս՝ լսարանային տարածքի սպասարկման համար, որն, այս պարագայում, ավանդական ուսուցման դեպքում, կարող է դիտարկվել որպես «այլընտրանքային եկամուտ»: Մյուս կողմից, եթե կրթական գործընթացները կազմակերպվեն ավանդական ձևաչափով, ապա համալսարանը այլև չի

կատարի 800 մլն դրամի մեկնարկային ծախս (մեկ ուսանողական կուրսի հաշվով 20 մլն դրամ՝ 800/4) համապատասխան արդիական տեղեկատվական տեխնոլոգիաների սարքավորումների ձեռքբերման, ծրագրային ապահովման, առցանց ուսուցման բոլոր գործընթացները սահուն և անխափան գործարկման համար անհրաժեշտ մասնագետների վարձատրության համար: Կրթական ծրագրի իրականացման երրորդ տարվա վերջում՝ դրանց արդիականացման համար անհրաժեշտ կլինի կատարել լրացուցիչ 150 մլն դրամի ներդրում:

Հետևաբար, հաշվի առնելով զեղչված դրամական հոսքերն ու «այլընտրանքային» եկամուտների հեռանկարները, «հեռավար, թե՛ ավանդական ուսուցում» որոշում կայացնելու համար կօգտվենք աղյուսակ 3-ի տվյալներից:

Աղյուսակ 3-ի տվյալները գալիս են ապացուցելու, որ համալսարանը ձևավորված կրթավաճարների և կրթական ծախսերի կոնկրետ իրավիճակում «հեռավար, թե՛ ավանդական դասավանդում» որոշում կայացնելիս կնախընտրի առաջին տարբերակը, քանի որ հեռավար ուսուցման կազմակերպման դեպքում դրամական զուտ հոսքերը առաջիկա հինգ տարիներին կլինեն ավելին, քան կրթական նույն ծրագրի ավանդական դասավանդման դեպքում (1582,34>855,23):

Աղյուսակ 3. Մասնագիտական ծրագրի իրականացման ֆինանսական հոսքերի համեմատումը հեռավար և ավանդական ուսուցման դեպքում (մլն դրամ)

Ֆինանսական հոսքեր	Տարիներ						Ընդա- մենը
	0	1	2	3	4	5	
	Ավանդական ուսուցում						
Տարեկան զեղչված կրթավճար (480x1.0)	480	480x0,909 =436,32	480x0,826 =396,48	480x0,751 =360,48	0	0	1673,28
Այլընտրանքային եկամուտներ	20			150x0,751 =112,65			132,65
Ընթացիկ ծախսային հոսքեր	0	300x0,909 =(272,7)	300x0,826 =(247,8)	300x0,751 =(225,3)	300x0,683 =(204,9)	0	(950,7)
Զույգ հոսքեր	500	163,62	148,68	247,83	(204,9)	0	855,23

Հեռաուսուցում							
Տարեկան գեղջված կրթավճար (500x1.0)	500	500x0,909 =454,5	500x0,826 =413	500x0,751 =375,5	500x0,683 =341,5	0	2084,5
Այլընտրանքային եկամուտներ		50x0,909= 45,45	50x0,826= 41,3	50x0,751= 37,55	50x0,683= 34,15	50x0,621= 31,05	189,5
Մեկնարկային կապիտալ ծախսեր	=(200)						(200)
Ընթացիկ ծախսային հոսքեր (70+30)		100x0,909 =(90,9)	100x0,826 =(82,6)	100x0,751 =(75,1)	100x0,683 =(68,3)	100x0,621 =(62,1)	(379)
SS սարքերի արդիականացում				150x0,751 =(112,65)			(112,65)
Զույգ հոսքեր	300	409,05	371,7	225,3	307.35	(31,05)	1582,35

***Ավանդական, թե՛ հեռավար ուսուցում.
յուրաքանչյուր ուսումնառողի անհատական որո-
շումը***

Հեռավար դասավանդում կազմակերպելիս պետք է հաշվի առնել նաև կրթական ծառայու-
թյունները սպառողի, այլ կերպ ասած, անհատի
տնտեսական շարժառիթները և ցանկությունները:

Եթե բուհերի և պոստենցիալ դիմորդների
կրթական և տնտեսական շահերը համընկնեն,
ապա առավել կակտիվանա առցանց ուսուցման
ընդլայնման մեխանիզմը (տե՛ս գծապատկեր 8): Այս
դեպքում, արդեն, կրթական այս մոդելն ընտրելիս
բուհերը պետք է կարողանան իրենց շահառուներին՝
տվյալ դեպքում ուսանողներին, տրամադրել
«այլընտրանքային եկամուտների» հնարավորու-
թյուն՝ մոտիվացնելով նրանց ընդգրկվել առցանց
դասավանդման համակարգում:

Որպես այլընտրանքային եկամուտներ, ուսա-
նողի համար կարող են հանդես գալ բուհ չհաճա-
խելու շնորհիվ ճանապարհածախսի տնտեսումները,
առանց աշխատանքից կտրվելու՝ հեռավար ուսում-
նառության ընթացքում գործատուի կողմից աշխա-
տավարժի լիարժեք պահպանումը, առցանց գրադա-
րանների հարստացումը՝ դրանով իսկ խնայո-
ղություններ անելով դասագրքերի ձեռքբերման
ծախսերի վրա. այստեղ բուհերը պետք է հատուկ

ուշադրություն դարձնեն ուսումնական ձեռնարկների հեղինակային իրավունքների պահպանման խնդիրներն:

Իհարկե, հեռավար դասավանդումը պոտենցիալ ուսանողի համար գրավիչ դարձնելու համար համալսարանները ձգտում են ավանդական ուսուցման նկատմամբ սահմանել համեմատաբար ցածր կրթավճարներ: Ցածր կրթավճարների կիրառումը հիմնականում համալսարաններում հաջողվում է հեռաուսուցման մասշտաբի էֆեկտի հաշվին, երբ համակարգը դառնում է տարողունակ՝ հնարավորինս մեծ թվաքանակով ուսանողների ընդգրկման և դրա հաշվին ուսման վարձերի առաջանցիկ հավաքագրման շնորհիվ:

Սակայն, ոչ միշտ է, որ «ավանդական, թե հեռավար ուսուցում» որոշում կայացնելիս ուսանողը ընտրում է երկրորդը, քանի որ հիմնականում առցանց ուսուցմամբ մասնագիտական կրթական ծրագրերը համեմատաբար առավել երկարաժամկետ են, և երբեմն անհատը չի ուզում երկարաձգել իր ուսումնառության տևողությունը՝ համարելով այն ապագա մասնագետի եկամուտների ստացման կորուստ: Պետք է նշել, որ հեռավար ուսուցման դեպքում բավականին բարձր են տնտեսական ռիսկերը, քանի որ ուսանողները քաջ գիտակցում են, որ այս համակարգով սովորելը պահանջում է

ինքնակազմակերպման բարձր աստիճան, որը ոչ բոլորին է հաջողվում և, արդյունքում, կրթական ծրագրի կեսից սովորողները դուրս են մնում համալսարանից՝ կորցնելով նաև մինչ այդ կատարած կրթավճարները:

Այս գործընթացը խնդրահարույց է նաև բուհերի համար, քանի որ ուսանողների դուրս մնալը համալսարանական կրթությունից իր հետ բերում է պոտենցիալ եկամուտների զգալի կրճատում և ռիսկի տակ է դնում գործընթացի իրականացման ողջ շրջափուլի արդյունավետությունը:

Այսպիսով, հեռավար ուսուցման տնտեսական շարժառիթները համալսարաններում պետք է քննարկվեն համալիր շրջանակում՝ հաշվի առնելով ոլորտին վերաբերող տարիների ընթացքում ձևավորված կրթական մշակույթը, բոլոր շահակիցների՝ հասարակության, պատկան մարմինների, բուհերի, գործարար աշխարհի, ուսանողների, ծնողների շահերն ու սպասումները, ինչպես նաև տարածաշրջանային յուրահատկությունները: Վերը թվարկվածներից յուրաքանչյուրն ունի իր կարևորությունը, և ոլորտներից որևէ մեկին բնավ չպետք է տրվի առաջնայնություն, քանի որ առցանց ուսուցմամբ շահակիցները գտնվում են ինչպես մակրո, այնպես էլ միկրոտնտեսական մակարդակի վրա:

Կարևորն այն է, որ ներդաշնակություն սահմանվի հեռավար ուսուցման կազմակերպմանը նպաստող պետական քաղաքականության, համալսարանների առաքելության և անհատ ուսանողների պահանջմունքերի միջև, այնպես, որ առցանց կրթության ընդլայնումն ու խորացումը նշանակալից ազդեցություն ունենա երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացման հեռանկարի համար, ուստի և յուրաքանչյուր անհատի կենսամակարդակի բարձրացման վրա: Միայն այդ դեպքում հեռավար դասավանդման հիմնական շահառուները (պետական լիազորված մարմին, համալսարանի վարչակազմ, պրոֆեսորադասախոսական անձնակազմ, ուսանողներ) իրենց որոշումներով կնպաստեն կրթական ծառայությունների մատուցման այս մեխանիզմի ակտիվացմանը և ամբողջ թափով կլծվեն այդ բարդ և աշխատատար գործընթացի իրականացմանը:

7. ԱՌՑԱՆՑ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ MOODLE ՀԱՐԹԱԿՈՒՄ

Համալսարանների շրջանավարտներին հաճախակի են ունենում ստացած կրթությանն վերաբերող հարցադրումներ. ինչու՞ մրցունակ չեն աշխատաշուկայում, ի՞նչ իմաստ ունեն տարիներ վատնել համալսարաններում, ի՞նչ իմաստ ունեն ծախսել այդքան ֆինանսական ռեսուրսներ ուսումնառության վրա, եթե բուհն ավարտելուց հետո աշխատանք դժվար է գտնել: Այս հարցադրումները էլ ավելի են սրվում մեր օրերում, երբ տարեցտարի թանկանում է համալսանական կրթությունը, շատ մասնագիտությունների գծով գերհագեցվածություն է նկատվում աշխատաշուկայում: Այս նկատառումներից ելնելով, համալսարանները կանգնում են տարբեր մարտահրավերների առջև, քանի որ, չկարողանալով բավարարել շրջանավարտների սպասումները, աստիճանաբար դուրս են մղվում կրթական ծառայությունների մատուցման մրցակցային շուկայից:

Եթե ոչ վաղ անցյալում ավանդաբար կարևորվում էր կրթության մարդասիրական բնույթը, համամարդկային արժեքների, մարդու կյանքի ու առողջության, անհատի ազատ և համակողմանի զարգացման առաջնայնությունը, քաղաքացիական գիտակցության, ազգային արժանապատվության,

հայրենասիրության, օրինականության և բնապահպանական աշխարհայացքի դաստիարակությունը, ապա, ներկայումս, համալսարանական շրջանավարտի որակական բնութագրիչները միտված են բավարարելու գործատուների կողմից առաջադրվող և աշխատաշուկայի պահանջմունքներին: Հենց այս առումով էլ ներկայումս բուհական համակարգը բախվում է մասնագիտական կրթական ծրագրերի արդյունավետ կազմակերպման գործառույթների հիմնախնդիրներին, որոնք իրենց հրատապ լուծումներն են պահանջում:³⁴ Այս առումով, առավել, քան երբևէ, կարևորվում է ունակությունների հենքով կրթության կազմակերպումը:

Ունակությունների հենքով կրթության կազմակերպման անատոմիան կարելի է ներկայացնել «տակառի և դույլերի փոխլրացման» կտրվածքով: Տակառը, որը պայմանականորեն կհամարվի շրջանավարտների մրցունակ կարողությունների համակցություն, համալսարանական ուսումնառության տարիներին աստիճանաբար լցվում է դույլերով, որոնցից յուրաքանչյուրը ներկայանում է որպես մասնագիտական A, B, C, D կոնկրետ կարողություն (տե՛ս գծապատկեր 9): Իսկ յուրաքանչյուր դույլ, իր

³⁴ Ճուղուրյան Ա., Կիակոսյան Ն., Խաչատրյան Ն., Մասնագիտական կրթական ծրագրերի կառավարման հիմնախնդիրները, //Եվրոպական ակադեմիայի տարեգիրք, #11, 2019, էջ 32

հերթին «լցվում» է առարկայական ծրագրերից բխող մասնագիտական գիտելիքներով, հմտություններով և կարողություններով: Եթե ՄԿԾ-ի կառավարման համակարգը կառուցվում է այնպես, որ մոնիտորինգի է ենթարկվում շրջանավարտի ուսումնառության ընթացքում «դույլերի ձևավորման» և դրանից բխող «տակառի լիարժեք համալրման» փոխկապակցված շղթան, ապա դրանով իսկ կառավարելի է դառնում մրցունակ վերջնարդյունքերի ձևավորման գործընթացը:

Հետևաբար, ներկայումս խնդիր է առաջանում արձանագրելու և գնահատելու ուսանողի մասնագիտական ունակությունները, և, այն էլ, նրանց կրթության ընթացքում, որն իրականացվում է **MOODLE** հարթակում (**M**odular **O**bject - **O**riented **D**ynamic **L**earning **E**nvironment):

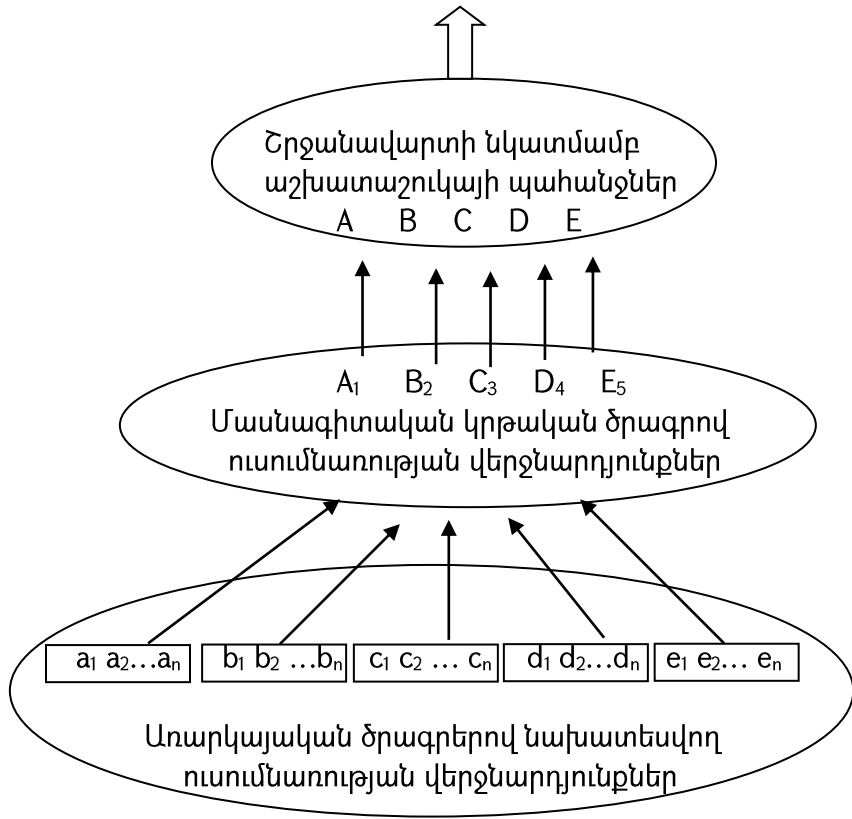
Moodle-ն ի սկզբանե մշակվել է Մարտին Դուբիասի կողմից՝ օգնելու ուսուցիչներին ստեղծել առցանց դասընթացներ՝ ուղղված ուսումնառության գործընթացների բովանդակային փոխազդեցությանը, և հիմա էլ այն շարունակական զարգացումների մեջ է: Moodle-ի առաջին տարբերակը թողարկվել է 2002-ի օգոստոսի 20-ին, և մինչ այսօր այն համարվում է կրթական բաց և անվճար հարթակ: Նպատակը մեկն է՝ հնարավորություն ստեղծել առցանց ուսուցման համակարգը փորձարկել

աշխարհի տարբեր անկյուններում, իրականացնել մոնիտորինգ և, ստանալով համապատասխան առաջարկներ՝ ենթարկել անընդհատ կատարելագործման:

Այսօր Moodle-ը վերածվել է ուսումնառության կառավարման համակարգի և չի սահմանափակվում միայն հեռավար ուսուցման գործառույթներով: Այն, որպես ուսումնական հարթակ, հնարավորություն է տալիս օգտագործել առցանց ուսուցման գործիքակազմը՝ սեմինար, ֆորում, հանձնարարություն, վիքի և այլն, որն անվերապահորեն բարելավում է ուսումնական միջավայրը:

Հատկապես կարևորվում է Moodle-ի «Ունակություններ» գործիքը: Ուսումնառության յուրաքանչյուր առաջադրանքին դասախոսը կցում է մասնագիտական ունակություններից որևէ մեկը, և երբ ուսանողը հաղթահարում է հանձնարված առաջադրանքը, Moodle-ը ներկայացնում է հաշվետվություն, թե ինչ աստիճանի հաջողություններ է ունեցել սովորողը իր մասնագիտական ունակությունների ձեռքբերման ոլորտում:

**ՄԿԾ- կառավարման նպատակադրում,
շրջանավարտին մասնագիտությամբ
աշխատանքի տեղավորման արագություն**

**Գծապատկեր 9. Մրցունակ վերջնարդյունքների
կառավարման ճանապարհային քարտեզը**

Արդյունքում, առցանց ուսուցման միջավայրում ուսանողն արդեն իսկ հետևում է իր մասնագիտական ունակությունների կառուցման ճարտարապետությանը: Իսկ դա մոտիվացիոն ազդակ է հանդիսանում ուսումնառողի համար, ով կարողանում է իր ուսումնառության ընթացքում արդեն հասկանալ, թե որտեղ է գտնվում իր մասնագիտական վերջնարդյունքների ձևավորման ճանապարհային քարտեզում (տե՛ս գծապատկեր 9), մասնագիտական ունակությունների ինչ բարելավումներ են արձանագրվել այս կամ այն էլեկտրոնային վարժանքի, խմբային աշխատանքի կամ սեմինարի հանձնարարությունները կատարելիս:

Մյուս կողմից, Moodle առցանց հարթակը հնարավորություն է ընձեռնում օգտագործել այնպիսի գործիքաշար, որով ուսանողները ակտիվ խմբային քննարկումներ են իրականացնում, մասնակցում WEB սեմինարների, կատարում են բազմաբնույթ էլեկտրոնային վարժանքներ, ներկայացնում անհատական աշխատանքներ, ակտիվ հետադարձ կապ ապահովում «ուսանող-դասախոս-ակադեմիական խումբ» շղթայում, դրանով իսկ առցանց ուսուցումը հնարավորինս մոտեցնելով ավանդական ուսումնառությանը:

8. ԱՌՑԱՆՑ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ԴԻՏԱՐԿՈՒՄՆԵՐ

Առցանց ուսուցման սոցիալ տնտեսական հետևանքները մշտապես ենթարկվում են վիճակագրական համաշխարհային դիտարկումների: ³⁵ Այսպես, համաձայն առցանց ուսուցման զարգացման առկա միտումների, էլեկտրոնային ուսուցման կառավարման համակարգի (ELMS) համաշխարհային շուկայի տարողունակությունը ակնկալվում է, որ մինչև 2026 թվականը կհասնի 29 միլիարդ դոլարի՝ 19,1% տարեկան աճով:

Վիճակագրական դիտարկումները ցույց են տալիս, որ հեռուսուցումը կրթական տեխնոլոգիաների ամենաարագ զարգացող շուկան է, որը 2000 թվականից մինչ այժմ թռիչքաձև աճ է ունեցել՝ շուրջ 900%: Ավելին, առցանց ուսուցումը ներկայումս ակադեմիական միջավայրից տեղափոխվել է նաև գործարար աշխարհ: Մասնավորապես, խոշոր կորպորացիաները, որոնք մասնաճյուղեր ունեն տարբեր երկրներում, գերադասում են աշխատակիցների վերապատրաստման դասընթացները կազմակերպել առցանց ճանապարհով: Մինչև 2026 թվականը կանխատեսվում է, որ էլեկտրոնային ուսուցման հա-

³⁵ <https://e-student.org/e-learning-statistics/>

մաշխարհային արդյունաբերությունը կհասնի 336,98 միլիարդ դոլարի:

Հաշվարկները ցույց են տալիս, որ խոշոր կազմակերպությունների վերապատրաստման ռեսուրսների շուրջ 60%-ը կազմում են վերապատրաստվողների գործուղման և ճամփորդության ծախսերը, որոնք չեն իրականացվում առցանց թրեյնինգների ժամանակ: Առցանց վերապատրաստումների շնորհիվ IBM կորպորացիայի ղեկավարները կարողացան հինգ անգամ ավելի շատ հմտություններ ձեռք բերել, ընդ որում՝ կատարելով ավանդական թրեյնինգների կազմակերպման ծախսերի մեկ երրորդը: Արդյունքում, IBM-ը միայն 2019 թվականին խնայեց 200 միլիոն դոլար: Վերապատրաստման դասասենյակներից թրեյնինգները տեղափոխելով էլեկտրոնային ուսուցման միջավայր՝ Dow Chemical կազմակերպությունը խնայեց 34 միլիոն դոլար՝ յուրաքանչյուր վերապատրաստվողի գծով դասընթացի օրական ծախսերը կրճատելով 95-ից մինչև 11 ԱՄՆ դոլար: Էլեկտրոնային ուսուցումը շահավետ է ոչ միայն գործատուների, այլև աշխատողների համար, քանի որ այն վերջիններից պահանջում է 40-60%-ով ավելի քիչ ժամանակ, քան ավանդական ուսուցման դեպքում:

Աշխարհում խոշորագույն նավթային ընկերություններից մեկը՝ Shell-ը, էլեկտրոնային ուսուցումն

օգտագործելով, բարձր ինքնարժեքով դասընթացների ծրագրերի արժեքը 90%-ով կրճատեց՝ ավելի քան 12,000 վիրտուալ դասեր կազմակերպելով և ավելի քան 200 միլիոն ԱՄՆ դոլար խնայելով: Աշխատակիցների մոտ 94% -ը համոզմունք հայտնեց, որ առցանց ճանապարհով ներդրումներ կատարելով աշխատողների կարիերայի զարգացման մեջ էլ ավելի է մեծանում իրենց լոյալությունը կորպորացիայի նկատմամբ:

Airbus կորպորացիան, որը զբաղվում է աշխարհի ամենախոշոր ինքնաթիռների արտադրությամբ, 2019 թվականի դրությամբ 35 երկրներում շուրջ 100000 աշխատակիցների տրամադրեց ավելի քան 6900 միավոր էլեկտրոնային ուսուցման գրականություն: Այդ ճանապարհով Airbus-ին հաջողվեց միլիոնավոր դոլարներով կրճատել դասընթացների ծախսերը: Բացի ծախսերի խնայողությունից, փոփոխությունը դրական ազդեցություն ունեցավ աշխատակիցների ներգրավվածության և բավարարվածության մակարդակի վրա:

Եթե առցանց ուսուցման զարգացումները դիտարկվում են ըստ տարածաշրջանների, ապա պետք է արձանագրել, որ 2017-ից 2022 թվականների ընթացքում ԱՄՆ-ում էլեկտրոնային ուսուցման շուկան նախատեսում է 6.22 միլիարդ դոլար աճի հնարավորություն: Թերևս, մինչև COVID-19 համա-

վարակը, ամերիկյան ավագ դպրոցի աշակերտների 63% -ն ամեն օր օգտագործում էր էլեկտրոնային ուսուցման գործիքներ, իսկ տարրական դասարանների աշակերտների 45% -ը ամեն օր օգտագործում էր առցանց ուսուցման բաղադրիչներ: Ամերիկյան համալսարանների ուսանողների ավելի քան 30% -ը մասնակցել էր առնվազն մեկ առցանց դասընթացի: Ընդ որում, ամերիկացի շրջանավարտների 52%-ը առցանց քոլեջի մակարդակի կրթությունը որակել է ավելի լավ, քան ավանդական ուսուցումը:

Ինչ վերաբերում է Եվրոպային, ապա Գերմանիան հեռուսուցման շուկայում ամենաբարձր բաժինն ունի ԵՄ-ում: Գերմանիայի հեռուսուցման շուկան աճում է տարեկան 8,5%, այն դեպքում, երբ երկրի տնտեսության տարեկան աճը կազմում է շուրջ 2,9%: Եվրոպայում տարեկան 3 միլիոն եվրո միջին շրջանառություն, և առնվազն 25 աշխատող ունեցող կազմակերպություններում արդեն իսկ կիրառվում են էլեկտրոնային ուսուցմամբ վերապատրաստումներ:

Առցանց կրթության առանձնահատուկ պայմաններ են ձևավորվել Էստոնիայում: Երկրի մանկապարտեզների 60% -ն առաջարկում է SS ոլորտի վրա հիմնված ուսուցման գործողություններ: PISA կրթության վերջին հետազոտության մեջ Էստոնիան Եվրոպայի լավագույն պետությունն է: Նախակրթա-

րանների աշակերտների 45% -ը նշել է, որ իրենց սիրված ուսուցման մեթոդներն են թվային ուսուցման խաղերը և առցանց տեսանյութեր դիտելը:

Ավստրալիան նույնպես հեռավար ուսուցման գծով առաջավոր մայրցամաք է հանդիսանում, որտեղ համալսարանների ուսանողների շուրջ 62%-ն մասնակից է առնվազն մեկ առցանց մոդուլի: Ավստրալիան առանձնանում է նրանով, որ հեռավար ուսուցման ակադեմիական խմբերն իրենց կազմով դուրս են գալիս մայրցամաքի սահմաններից և սովորողների առնվազն մեկ երրորդը միջազգային ուսանողներն են: Առ այսօր, ավստրալիական համալսարանները հանդիսանում են առցանց ուսուցման կազմակերպման առաջամարտիկներից:

Համաշխարհային մակարդակով, ընդհանուր առմամբ, առցանց ընդունվող ուսանողների թիվն արժանագրում է տարեկան 5% աճ: Առցանց կրթություն ստացող բակալավրիատի ուսանողների 46.4%-ը սովորում է բիզնես (17%), SS մասնագիտություններ՝ 16.1%: Մեկ կամ մի քանի առցանց դասընթացներ անցնող բակալավրիատի ուսանողների շրջանակը 2004 թ.-ի 15.6% -ից հասել է 2016 թվականին արդեն հասել է 43.1%-ի: Ներկայումս իրավագիտական ֆակուլտետների ուսանողների կեսից ավելին անցնում են իրենց մագիստրոսական առարկաներն առցանց ձևաչափով՝ ամբողջությամբ կամ

մասամբ: Ավելի քան 3 միլիոն ուսանող այժմ բարձրագույն կրթություն է ստանում ամբողջությամբ հեռուսուցման համակարգում: Ընդ որում, համաշխարհային մակարդակով առցանց կրթություն ստացող ուսանողների 24.9%-ը 30 տարեկան և ավելի է:

Հատկանշական է նաև, որ, ի տարբերություն ավանդական ուսումնառության, մագիստրոսական առցանց դասընթացների շրջանավարտների 86%-ի համար աշխատանքային գործունեությունից ստացված եկամուտը փոխհատուցել է ուսումնառության արժեքը՝ կրկնակի արագությամբ: Համաշխարհային մասշտաբով առցանց ձևաչափով մագիստրոսական ծրագրերում ընդունվող շրջանավարտների տոկոսը 2008-ի 6,1%-ից 2018 թվականին հասել է 29.3% -ի:

ՎԵՐԶԱԲԱՆԻ ՓՈԽԱՐԵՆ

Առցանց ուսուցման վիճակագրական դիտարկումները, որոնք ներկայացվեցին նախորդ պարագրաֆում, անշուշտ, կտրուկ փոփոխությունների կենթարկվեն COVID-19 աշխարհավարակից հետո: Եթե մինչ այդ առցանց ուսուցումը զարգանում էր իր բնականոն հունով, ապա, աշխարհավարակից հետո, արդեն իսկ այն կունենա սրընթաց զարգացումներ:

Մարդկությունը, որը պահպանողական դիրք էր ընդունել հարյուրամյակների ընթացքում վարվող ավանդական կրթության նկատմամբ, համաճարակային պայմաններում կտրուկ փոխեց իր դիրքորոշումը կրթական ծառայությունների մատուցման ձևաչափերի վերաբերյալ: Իհարկե, աշխարհավարակի արդյունքում հանպատրաստի ընդունելով առցանց ուսուցման մարտահրավերները, թե՛ կրթության կազմակերպիչները և թե՛ ակադեմիական խմբերը մեծ խանդավառություն չունեցան հեռավար կրթության նկատմամբ: Ընդհակառակը, նրանց զգալի մասը դեռևս դժգոհ է համաճարակի արդյունքում առանց կրթության ոլորտում ստեղծված իրավիճակից: Բայց այդ դժգոհություններն առավելապես պայմանավորված են նրանով, որ դեռևս լիարժեք օրենսդրական կարգավորում չեն ստացել հեռավար

կրթության ձևաչափերը, որի արդյունքում ստեղծվում են օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ դժվարություններ:

SS ոլորտի ներկայիս սրընթաց զարգացումը, համացանցի ընդլայնումը հանգեցնում են նրան, որ ակնառու ակտիվանում է «մոբայլ կրթությունը», երբ ուսանողները բջջային հեռախոսներն են օգտագործում որպես առցանց ուսումնառության գործիք՝ ճկունություն ցուցաբերելով իրենց ակադեմիական վարքագծում:

Եվ, վերջապես, COVID-19 աշխարհավարակը, վերհանելով զանգվածային առցանց ուսուցման թե՛ բացասական, և թե՛ դրական կողմերը, կարողացավ կոտրել նաև հասարակության մեջ վաղուց արդեն ձևավորված ավանդական կրթության «կատարելիության և անփոխարելիության» կարծրատիպը, որն էլ տեսանելի ապագայում անհրաժեշտություն կառաջանի կանոնակարգելու առցանց ուսուցման համակարգը «նախակրթարան-դպրոց - համալսարան - ցկյանս ուսումնառություն» շղթայում:

Այսպիսով կարող ենք արձանագրել, որ պամանավորված SS առաջընթացով և ժամանակի պահանջով, առցանց ուսուցումը դառնում է մեր կրթական համակարգի անբաժանելի մասը՝ իր ազդեցությունը ունենալով հասարակության յուրաքանչյուր անդամի կենսակերպի վրա:

Նշումների համար

**Ճուղության Արմեն Գևորգի,
Խաչատրյան Նոննա Նիկողայի,
Սահակյան Հասմիկ Մելսի**

ԱՌՑԱՆՑ ՌԻՍՈՒՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐ

(մեթոդական ձեռնարկ բուհերի պրոֆեսորադասախոսական
անձնակազմի և վարչական աշխատակիցների համար)

Մասնագիտական խմբագիր՝ Լիանա Գրիգորյան,
տ.գ.դ., պրոֆ.

Պատասխանատու խմբագիր՝ Անի Առաքելյան

Մեթոդական ձեռնարկի էլեկտրոնային տարբերակը տեղադրված է «Հաշվապահության Ուսուցման Միջազգային Կենտրոն» կրթական հիմնադրամի պաշտոնական կայքէջում www.iatc.am:

**ՀԱՇՎԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ԿԵՆՏՐՈՆ
INTERNATIONAL ACCOUNTANCY TRAINING CENTRE**

ISSUES OF ON-LINE EDUCATION

Methodical Manual

**ԵՐԵՎԱՆ
«ՀՈՒՄԿ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
2020**

**YEREVAN
‘IATC’ FUND PUBLISHING HOUSE
2020**

Երևան, Չարենցի փ. 1, 9-րդ հարկ
հեռ.՝ (+37410) 575940, E-mail: info@iatc.am

Չափսը՝ 60x84_{1/16}: Ծավալը՝ 6,125 տպ. մամուլ:
Թուղթը՝ օֆսեթ: Տպաքանակը՝ 200 օրինակ:

Տպագրվել է՝ «Մեկնարկ» ՍՊԸ-ում,
ՀՀ, Երևան, Արուսյան 41,
Հեռ.՝ 091402797
E-mail: dd1dd@mail.ru

Մեթոդական ձեռնարկի էլեկտրոնային տարբերակը տեղադրված է
«Հաշվապահության Ուսուցման Միջազգային Կենտրոն»
կրթական հիմնադրամի պաշտոնական կայքէջում՝ www.iatc.am:

ISBN 978-9939-9247-0-0

9 789939 924700

ՀՀ, Երևան 0025, Չարենցի 1, 9-րդ հարկ, www.iatc.am, info@iatc.am
հեռ.՝ 010 575 940, 055 575 940, 099 575 940